

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

AGEISMUS.
MLADÍ O STARÝCH. STAŘÍ O MLADÝCH.

AGEISM.
THE YOUNG ABOUT THE OLD. THE OLD ABOUT THE YOUNG.

Bakalářská diplomová práce

Eliška Hyžová

Vedoucí bakalářské diplomové práce: doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma „*Ageismus. Mladí o starých. Staří o mladých.*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 31. března 2017

.....

Poděkování:

Ráda bych poděkovala tímto způsobem vedoucí bakalářské práce paní doc. PhDr. Daně Sýkorové, Ph.D. za vedení při práci a poskytnutí cenných rad. Velké díky patří také mé rodině, která mě v průběhu celého studia bezvýhradně podporovala.

Obsah

ÚVOD.....	5
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	6
1. Ageismus – definice ageismu	6
2. Vymezení základních pojmů.....	8
2.1 Věk.....	8
2.2 Stárnutí a stáří.....	9
2.2.1 Společnost a senior	10
2.2.2 Teorie stáří a stárnutí.....	12
2.3 Mládí	13
2.4 Rozdíly mezi staršími a mladšími generacemi.....	15
3. Stereotypy, mýty a předsudky.....	17
3.1 Stereotypy.....	17
3.2 Předsudky.....	18
3.3 Příklady stereotypů, předsudků a mýtů	19
4. Zdroje ageismu	25
II. EMPIRICKÁ ČÁST	27
5. Metodika výzkumu	27
5.1 Cíle výzkumu.....	27
5.2 Výzkumné otázky a výzkumné hypotézy	28
5.3 Operacionalizace výzkumných hypotéz.....	29
5.4 Metoda a výzkumná technika.....	33
5.5 Výzkumný soubor	35
5.5.1 Reprezentativnost vzorků.....	36
5.6 Interpretace výsledků výzkumu	39
5.6.1 Zatíženost názorů stereotypy	39
5.6.2 Hodnocení zkušeností.....	52
5.6.3 Rozdílnost.....	53
5.7 Shrnutí výzkumu	57
Závěr.....	59
Anotace.....	61
Seznam použitých zdrojů	63
Seznam tabulek a schémat	67
Seznam příloh.....	69

ÚVOD

Dnešní společnost, která je zaměřená především na výkon a snahu „vytěžit“ z člověka, obrazně řečeno, všechny jeho zdroje, vykresluje stáří jako vyčerpané a prázdné. Stáří je totiž automaticky spojováno s nemocemi, úbytkem energie, chudobou, pasivitou a se závislostí na pomoci druhých osob. Na straně druhé panují ve společnosti představy o dokonalém mládí. Tyto a mnoho dalších představ se postupem času změnily až do podoby stereotypů či mýtů, které jsou základem ageismu a napomáhají k jeho rozšiřování.

Téma „*Ageismus. Mladí o starých. Staří o mladých.*“ pro mne bylo jasnou volbou, neboť od druhého ročníku, kdy jsem nastoupila na praxi v Centru pro seniory a následně zde docházela jako dobrovolník, jsem si sama na sobě ověřila, že se kolující představy o stáří vůbec nemusí shodovat s realitou. Mé představy o stáří byly totiž pokřiveny stereotypy a mýty, jimiž se budu zabývat především v empirické části bakalářské práce.

Svoji práci jsem rozdělila do dvou částí. V teoretické části shrnuji teoretické a empirické poznatky o problematice ageismu. Vymezuji základní pojmy týkající se ageismu, uvádím definice a zdroje ageismu. Část je zaměřená na již zmíněné stereotypy a předsudky.

V empirické části popisuji postup provádění výzkumu, zvolenou metodu výzkumu, výzkumný vzorek, sběr dat, analýzu dat a výstupy z výzkumu. Cílem empirické části je především prezentovat výsledky výzkumu týkajícího se názorů příslušníků věkové skupiny „mladých“ na seniory a zároveň názorů příslušníků věkové skupiny „starých“ na mladé lidi. Klíčovou otázkou, na kterou se budu snažit odpovědět, je, zda jsou tyto názory zatíženy stereotypy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Ageismus – definice ageismu

Pojem ageismus byl poprvé použit koncem 60. let dvacátého století a dodnes je jedním z nejkompexnějších konceptů současné sociální i politické vědy a praxe. Pod tímto pojmem se skrývá velké množství procesu a jevů dotýkající se roviny individuální i společenské. A právě složitost a obsáhlost tohoto konceptu je důvodem, proč doposud nebyla stanovena jednotná definice, která by odrážela problematiku ageismu v celé jeho šíři (Vidovičová, 2005, s. 5).

Pojem se snažil definovat například Palmore (1999 in Vidovičová, 2005, s. 5), podle něhož je ageismus: *„jakýkoliv předsudek nebo diskriminace proti, nebo ve prospěch věkové skupiny. Předsudky vůči věkové skupině jsou negativní stereotypy vůči této skupině nebo negativní postoje založené na stereotypu. Diskriminace vůči věkové skupině je nepatřičné, nemístné negativní zacházení se členy dané věkové skupiny“*. Dále například Haškovcová (1989, s. 57) definuje ageismus jako *„nepřátelské a agresivní chování vůči starým lidem“*. Většinou se o ageismu hovoří v souvislosti s vyšším věkem, ale součástí konceptu je i stále častější diskriminace mladších věkových skupin (Vidovičová, 2008, s. 112).

Vidovičová na základě svých poznatků a výzkumů navrhuje následující definici: *„Ageismus je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestovaná skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité kohortě/generaci“* (Vidovičová, 2005, s. 6). Zároveň dodává, že by bylo do jisté míry vhodnější nahradit slovo diskriminace pojmem diferenciací, který lépe vystihuje pojem ageismu, tedy *„rozlišování osob, jejich schopností a vlastností*

na irelevantním základě, jakým je chronologický věk, respektive stáří“ (Vidovičová, 2008, s. 114).

V rámci tématu mé bakalářské práce, shledávám stěžejní část z definice Roberta N. Butlera (1975 in Vidovičová, 2008, s. 111), který píše: „(...) *Ageismus* dovoluje mladším generacím vidět starší lidi jako odlišné od nich samých, a proto jim brání, aby se se staršími lidmi identifikovali jako s lidskými bytostmi (...)“. Myslím si, že mnohdy nemají problém se zmíněnou identifikací pouze mladí, ale že je to problém vzájemný, a tedy i lidé starších ročníků mají problém vcítit se, pochopit a respektovat mladé lidi jako rovnocenné partnery.

Jedním z klíčových pojmů v problematice ageismu, jak vyplývá z těchto definic, je věk, a to především věk kalendářní a s ním související věkové normy, což jsou témata následující kapitoly.

2. Vymezení základních pojmů

V této kapitole se zaměřuji na objasnění nejdůležitějších pojmů týkajících se ageismu, mezi něž patří především individuální stárnutí věk, pojem mládí a demografické stárnutí. Dále se zabývám teoriemi stáří a stárnutí. Snažím se také o popis rozdílů mezi starší a mladší generací.

2.1 Věk

Základním pojmem, který bezprostředně souvisí s problematikou ageismu, je právě věk. To jak se o věku mluví, v jaké souvislosti je zmiňován, se v průběhu dějin mění, ale touha být stále mlád, najít recept na věčné mládí, je tu nejspíš od nepaměti. Věk hraje důležitou roli a v některých situacích může dokonce hrát roli hlavní, i když by dozajista neměl.

Věk,¹ a to především věk chronologický, dle Vidovičové představuje: „...důležitou sociální, sociálně-stratifikační a diferenciacně-diskriminační statusovou charakteristiku“ (Vidovičová, 2008, s. 9). Vlastnictví toho „správného“ věku člověka ospravedlňuje k získání vzácných statků, prestiže a moci. Věk získal sociální význam, což vede k tomu, že ovlivňuje lidské postoje a chování. Stal se určitým druhem sociální kontroly, nástrojem pro manipulaci a regulaci všech oblastí života (Tamtéž, s. 14-23).

Každý věk je pevně spojen s **věkovými normami**, které vymezují roli, určují očekávání a sankce. Věkové normy definují nejen vhodné chování slušící se v určitém věku, ale také načasování a pořadí významných životních mezníků a také vstup, výstup nebo participaci na sociálních rolích (Tamtéž, s. 59).

---

¹ Věk rozlišujeme: chronologický (kalendářní) – počítá se od data narození až po smrt; demografický – založen na prodlužování střední délky života; biologický – založen na somatickém a fyziologickém vývoji člověka; psychologický – založen na emocionální a mentální vyspělosti člověka; sociologický – založen na odstupňování občanské zralosti a vyspělosti právního vědomí; sociální - založen na dosaženém stupni socializace (ORT 2004: 26).

Zajímavým důsledkem stále se zvyšujícího důrazu kladeného na věk je **popírání věku** a snaha zamaskovat nastupující biologické změny. Důvodem k popírání věku je především odmítání negativních stereotypů útočící na seniorskou populaci (Vidovičová, 2008, s. 57). Butler, jak se můžeme dočíst ve Vidovičové, píše: „*Problémem je, když ten dobrý pocit nazýváme ‚mládím‘ spíše než ‚zdravím‘, a tím jej vážeme spíše na chronologický věk, a ne na fyzickou a mentální pohodu*“ (Butler 1975 in Vidovičová, 2008, s. 57). Jak je tedy definováno v odborné literatuře mládí a stáří? To jsou otázky, na které se budu snažit odpovědět v následující kapitole.

2.2 Stárnutí a stáří

Stáří je obecné označení pro poslední fáze vývoje lidského jedince. Pro pochopení problematiky ageismu, je důležité nahlížet na stáří nejen z pohledu biologického stáří, ale zároveň i stáří sociálního. Biologické stáří zohledňuje celkový fyzický stav a fungování člověka, zatímco pod pojem sociální stáří spadá proměna sociálních rolí, finančního zajištění a celkově proměna životního stylu (Mühlpachr, 2004, s. 18-19). Jelikož jevy a procesy, které tvoří stáří, do života jedince vstupují postupně, spodní hranici stáří nelze jednoznačně určit (Sak & Kolesárová, 2012, s. 14).

Avšak pro práci zabývající se seniory, je nezbytné přesně vymezit, koho za seniora považujeme a koho už nikoliv. Měřítkem pro stanovení stáří je dělení lidského života na základě kalendářního věku. Nejrůznější autoři a organizace periodizují stáří odlišně. Například WHO kategorizuje život na patnáctileté periody. Věkové rozpětí 45- 59 let považuje za střední věk. Teprve období **60-74 let** označuje jako **vyšší (starsí) věk** a jako pravé stáří neboli sénium určuje rozpětí 75-89 let. Za dlouhověké jsou považováni ti, kteří se dožívají déle než 90ti let (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 49). Odlišné dělení stáří uvádí Mühlpachr, který posouvá hranici stáří až k 65. roku.

Za **mladé seniory** označuje osoby v rozmezí **65-74 let**. Jako staré seniory považuje osoby ve věku 75-84 let a jako velmi staré seniory označuje osoby již od věku 85 let (Mühlpachr, 2004, s. 21). Bezesporně největší výhodou dělení dle kalendářního věku je jeho jednoznačnost a jednoduchost, ale stárí je natolik komplexní a individuální proces, že jej nelze zredukovat pouze na věk.

V rámci mé bakalářské práce se přikláním ve výzkumu k dělení dle WHO a jako počáteční hranici stárí považují 60 let.

2.2.1 Společnost a senior

Pojem senior není legislativně ani v odborné literatuře jednoznačně vymezen. Pojem je užíván jako synonymum pro označení starého člověka, popřípadě člověka pobírajícího starobní důchod (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 47). Na pocitové úrovni označení senior ve srovnání s označením důchodce vyznívá dle mého názoru více korektně.

Sýkorová uvádí, že obraz stárí a starých lidí lze označit za **sociální konstrukci**. Sociálně konstruován je již zmiňovaný mezní věk stárí, ale také naše očekávání vůči osobám s nálepkou stárí a v neposlední řadě také způsoby, jakými zacházíme a pečujeme o tyto osoby (Sýkorová, 2007, s. 47-49). Společnost vnímá seniora jako ekonomickou kategorii, která ztrácí na trhu ekonomickou samostatnost a tím také hodnotu (Sak & Kolesárová 2012, s. 23). I politici, kteří se vyjadřují k otázce seniorů, hovoří především o penzijní reformě, a proto není divu, že společnost vnímá seniory převážně jako ekonomickou zátěž (Haškovcová, 2010, s. 36). Senior je tedy automaticky řazen do neproduktivní kategorie, neboť při otázce produktivity člověka je vždy zdůrazňován jen ekonomický aspekt. Nemělo by to být ale o něčem jiném a třeba i širším, nežli je otázka pouze zaměstnanosti či nezaměstnanosti?

Díky medicínskému a sociálnímu pokroku se neustále prodlužuje délka života, což společně s proměnou hodnot společnosti vede k poklesu

porodnosti. Lze tudíž hovořit o **demografickém stárnutí** společnosti (Kafková, 2013, s. 14). Stárnutí populace je z demografického hlediska proces, ve kterém se zvyšuje podíl osob starších 60 nebo 65 let a zároveň se snižuje podíl osob mladších 15 let (Rabušic, 1995, s. 12). Dle prognózy statistického úřadu (prognóza do roku 2101) opravdu dochází k největšímu nárůstu v seniorské kategorii 65 a více let. Obyvatel v tomto věku bude výrazně přibývat i v následujících desetiletích. Celkově lze předpokládat do roku 2057 nárůst počtu osob ve věku 65 a více let ze současných 1,7 mil. na 3,2 mil. V závěru prognózovaného období lze očekávat pokles počtu seniorů na 2,5 mil. osob, což však stále o necelý milion převyšuje současnou úroveň (Projekce obyvatelstva České republiky 2013, s. 5 - 7).

Starých lidí, jak vyplývá z projekce statistického úřadu, prokazatelně přibývá a tento trend bude i nadále pokračovat. Společnost se však v důsledku zjednodušení a emocionálně zbarvenou prezentací těchto dat začíná ocitat v **demografické panice**. Tato panika je podporována ve veřejném a především mediálním okruhu přehnaným zveličováním závažnosti těchto údajů, prorokováním katastrof a senzačními titulky. V politické sféře se jedná o nadhodnocování makroekonomických dopadů demografického stárnutí s cílem legitimizovat protisociální politiku. To vše vyústí v individuální obavy z následků stárnutí, tedy především strach z finančního nezajištění. (Vidovičová, 2008, s. 26-29). „Mentalita nedostatku“ tak vytváří vhodné prostředí pro rozvoj ageismu, protože podporuje nevraživost lidí vůči seniorům (Vidovičová, 2005, s. 11). Demografii lze tedy označit jako jeden ze zdrojů ageistických postojů (viz kapitola 4).

2.2.2 Teorie stáří a stárnutí

Ve společnosti se vyskytují různé pohledy na stáří a na seniory jsou v důsledku toho kladena nejrůznější očekávání. Také teorií zabývajících se stářím a stárnutím je mnoho, já však více rozvedu pouze tři z nich, které se dle mého názoru nejvíce vztahují k problematice ageismu. Popíši teorii vyvázání, která vnímá stáří pasivně a spíše pesimisticky. Z ekonomického hlediska nahlíží na stáří teorie politické ekonomie stárnutí a jako poslední uvedu koncept aktivního stárnutí, který se snaží dívat na stáří pozitivně a tím co nejvíce podporovat aktivitu seniorů.

Teorie vyvázání (disengagement) chápe proces stárnutí jako postupné opouštění sociálních rolí a sociálních vztahů. Jedná se o mechanismus, prostřednictvím něhož se společnost vyrovnává s poklesem výkonnosti starších lidí v zájmu fungování systému. Starší jedinci uvolňují sociální pozice mladším jedincům ve shodě s funkcionálními potřebami společnosti a toto vyvázání dále seniorům ulehčuje přijetí důsledků vlastního stárnutí, poklesu schopností a smrti (Sýkorová, 2007, s. 35). Od této teorie bylo upuštěno, neboť senioři tvoří velmi heterogenní skupinu a především senioři třetího věku zůstávají plně zapojeni do dění ve společnosti (Petrová Kafková, 2013, s. 132).

Teorie politické ekonomie stárnutí se snaží objasnit vliv ekonomiky, politiky a sociální struktury na životy jedinců, jejich volby, příležitosti a v důsledku toho i jejich sociální situaci ve stáří. V současnosti je stárnutí ovlivněno potřebami pracovního trhu, který využívá instituci penzionování k uvolnění pracovních míst pro mladé. Sociální systém tím činí seniory závislé na sociálním zabezpečení (Sýkorová, 2007, s. 31- 32). Špatné postavení seniorů je tedy determinována řadou ekonomických faktorů.

V důsledku populačního stárnutí a stále se zvyšujícího důrazu na individuum zaujímá hlavní místo v akademickém i politickém diskurzu **koncept aktivního stárnutí** (Petrová Kafková, 2014, s. 65-67). Podle světové

zdravotnické organizace je koncept aktivního stárnutí chápán jako: „proces, který co nejlépe využívá příležitostí pro zdraví, participaci a bezpečnost a tím zlepšuje kvalitu života lidí v průběhu stárnutí“ (WHO, 2002, str. 12). Koncept aktivního stárnutí lze chápat jako reakci na rozpoznání ageistických postojů ve společnosti a tedy potřeby redefinovat pojem stáří. Jedním z důvodů vzniku konceptu je snaha zpochybnit mýtus neproduktivního stáří (viz kapitola 3.3) a snaha nastolit vizi seniorů aktivně zasahujících do všech sfér společnosti.

V rámci konceptu jsou jedinci postaveni do situace, kdy sami odpovídají za kvalitu svého života ve stáří. Potencionální selhání (sociální závislost) může tudíž jedince, kteří nemohou „správně“ stárnout, ještě více znevýhodňovat. Celý koncept aktivního stárnutí směřuje k tomu, aby lidé dosahovali „dobrého- vhodného“ stárnutí, což navozuje představu, že existuje stárnutí „špatné“. Důraz kladený na aktivitu a produktivitu vytlačuje do pozadí otázky týkající se změn spojených s přirozeným procesem stárnutí (např. snížení pohyblivosti a tím pádem i aktivity) a tím je mohou ještě více problematizovat (Hasmanová Marhánková, 2010, s. 214-217). „Vytváří se nová distinkce mezi „mladými starými“ a „opravdu starými“, kteří jsou vystaveni novým, často mnohem hlubším, formám ageismu“ (Tamtéž, s. 216). Koncept aktivity tak paradoxně bojuje proti ageismu a zároveň vytváří nové nerovnosti mezi seniory.

2.3 Mládí

Životní etapu zvanou mládí lze velmi obtížně jednoznačně věkově ohraničit. Obecně však lze říci, že se jedná o životní etapu mezi dětstvím a dospělostí. Lidé nacházející se v této životní fázi jsou přiřazováni k sociální skupině nazývané mládež. Pojem mládež, lze klasifikovat jako sociokulturní

jev, jehož formy se historicky mění, stejně tak jako sociální postavení a způsob života (Kraus, 2006, s. 9-10).

Spodní věková hranice mládí není jasně vymezena a pohybuje se okolo 11 až 15 roku (Příhoda, s. 9-11). Horní věková hranice je taktéž obtížně stanovitelná. Rozhodující je délka přípravy na profesní dráhu, která je nejdelší především u vysokoškoláků a pohybuje se okolo hranice 30 let (Kraus 2006, s. 9-10). Vzhledem k charakteru empirické části bakalářské práce, zohledňuji ve výzkumu kritérium pro určení hranice mládí zmíněný fakt vysokoškolské přípravy na profesní dráhu a přikláním se k dělení, které uvádí Příhoda.

Příhoda životní etapu mládí nazývá jako období hebetické a dále jej dělí na období postpubescence 15-20 let a mladou dospělost 20-30 let (Šimíčková-Čížková, 2008, s. 22).

Mezi charakteristické rysy mládí patří především zvýšená kritičnost, touha po samostatnosti, svoboda myšlení a jednání, rozporuplné sebehodnocení a nevyrovnané sebehodnocení. Mladí lidé často negují jednání ostatních, neradi uznávají kompromisy a ještě hůře přijímají kritiku a raději řeší situace radikálně (Kraus, 2006, s. 11). Tato charakteristika mládí se vztahuje spíše k mladým lidem ve věku 15-20 let. Mladí lidé ve věku 20-30 let jsou charakterizováni větší sebejistotou a sebedůvěrou. Klidnějšími a symetričtějšími vztahy s rodiči. Jsou schopni brát v úvahu všechny složky problému, jeho mnohoznačnost i celkový kontext a především jsou schopni kompromisu (Vágnerová, 2000, s. 301-307).

Hlavním vývojovým úkolem mladé dospělosti je především přijetí profesní role a právě na trhu práce se mladí lidé nejčastěji potýkají s ageismem. Mladý pracovník je charakteristický nadšením, odvahou a ochotou riskovat. Odmítá stereotyp a rutinu. Je optimistický, sebejistý a mnohdy netrpělivý. Pocit sebejistoty je však mnohdy zapříčiněn přeceňováním dosažených znalostí a zkušeností. Mladý pracovník je psychicky odolný a schopný zvládat stres. Při dobré motivaci dokáže podávat

vysoký výkon a je ochoten leccos pro svou práci obětovat. Pociťuje především potřebu perspektivy a profesního vzestupu, což na jedné straně podporuje rozvoj jeho kompetencí, na straně druhé to však může vést k přehnané soutěživosti a sebeprosazování (Vágnerová, 2000, s. 318). V kontaktu se staršími spolupracovníky proto může docházet ke konfliktům zapříčiněnými například zmíněnou přehnanou sebejistotou či sebeprosazováním. Starší pracovníci si své pracovní místo hájí, zatímco mladí lidé se jej teprve budují.

Věkové vymezení mládí je vcelku dosti široké a zahrnuje osoby, které procházejí odlišnými vývojovými fázemi a ocitají se před odlišnými vývojovými úkoly. Jedná se tedy stejně jako v případě seniorů o velmi heterogenní skupinu. Jak bylo výše zmíněno, stáří lze označit za sociální konstrukci nereality a to stejné lze dle mého názoru říci i o představě mládí.

2.4 Rozdíly mezi staršími a mladšími generacemi

Mládí je období, ve kterém převažuje touha měnit svět, do kterého vstupují. Oproti tomu stáří je s ním těsně spojeno a snaží se ho hájit. Výraznou charakteristikou mládí je aktivita a důraz na čin, ve stáří je kladen důraz na hodnocení a zvažování. Do popředí vystupuje reflexivita. Socializačním problémem pro mladou generaci je obecně řečeno přizpůsobení a pro starší spíše vyrovnání (Alan, 1989, s. 386). Velkou propastí mezi generací seniorů a generací mladší je rozdíl v kultuře, ve které probíhalo jejich sociální zrání a socializace. Jedná se o propast mezi gramotnou kulturou, která se týká starší generace a kyber kulturou, která je tak bytostně spjatá s mladou generací (Sak & Kolesárová, 2012, s. 115).

Za řadou mezigeneračních konfliktů se může také skrývat představa starších: „já mám svůj odpracováno“, „já vím všechno nejlíp“, „já mám zkušenosti, zatímco ty ne“ (Jirásková, 2005, s. 24). Manifestace takových postojů vyvolává averzní reakce u mladších. Tato averze pak následně vyvolává nebo posiluje

u starších pocit sebelítosti, neuznání, nepotřebnosti a tím je utvořen začarovaný kruh, který posiluje bariéru mezi mladšími a staršími (Tamtéž, s. 24). Také nevhodná prezentace seniorů v médiích přispívá k poklesu solidarity mezi mladší a starší generací (Haškovcová, 2010, s. 48).

Dle výzkumu Trusinové je velkým problémem pro mladé lidi pochopit a uznat životní styl seniorů. Negativně je vnímána především pasivita seniorů v trávení volného času. Mladé na rozdíl od starých nezajímá hmotné zabezpečení, šetrnost, pokoj a klid. Uznávají aktivitu, výkonnost, kladou důraz na pěstování zájmů, zážitky, cestování, vzdělávání a moderní technologie. To je dle mladých pro seniory něco cizího a často z toho vyvozují jednoduše to, že jim senioři nemají co nabídnout. Často také dochází ke změně rolí, kdy mladí učí například své prarodiče s mobilním telefonem nebo počítačem, což přirozeně souvisí se změnou pocíťované úcty k nejbližším seniorům. Pokud však senioři cestují, ovládají technologie nebo pěstují své zájmy, jejich prestiž v očích mladých stoupá (Trusinová, 2013, s. 30-33). Otázka jak se vzájemně senioři a mladí hodnotí a zda jsou jejich názory zatíženy stereotypy, je podrobněji rozpracována v empirické části.

3. Stereotypy, mýty a předsudky

Jak bylo uvedeno výše, na stáří i na mládí lze nahlížet jako na sociální konstrukci. Sýkorová uvádí, že tato konstrukce nerealit v sobě zahrnuje vzájemně se překrývající stereotypy a mýty (Sýkorová, 2006, s. 152). Při utváření názoru na otázky týkající se seniorů a mladých lidí, jak bylo již řečeno, jsme velkou měrou ovlivněni stereotypy, předsudky a mýty, což jsou témata následující kapitoly. Tyto pojmy zde stručně vysvětlím a připojím také teorie, které se jimi zabývají. Závěr kapitoly je věnována konkrétním příkladům stereotypů a předsudků.

3.1 Stereotypy

Stereotyp je zjednodušená představa o věcech, lidech, skupinách i institucích. Základem této představy je generalizace, podle níž člověk připisuje, dle jeho názoru typické vlastnosti veškerým věcem a členům dané skupiny nebo třídy jevů. Stereotyp nemusí mít negativní obsah (Novák, 2002, s. 10-11). V empirické části se zaměřím na stereotypní výroky, což jsou obecně známá tvrzení, která výrazně zjednodušují a zkreslují představu, v tomto případě o seniorech nebo mladých lidech.

Fiskeová ve svých výzkumech přišla s modelem, který rozděluje obsahy stereotypů do dvou **dimenzí- vřelosti a schopností**, jež jsou připisovány stereotypizované skupině v různé míře a zastoupení. Vychází z předpokladu, že lidé v průběhu interakce chtějí zjistit, jaké záměry druzí lidé mají (vřelost) a do jaké míry jsou schopni své záměry uskutečnit (kompetence). Na umístění skupin v dimenzích má vliv především jejich status a soupeřivost (Kouřilová, 2011, s. 20).

Senioři mají v naší společnosti nízký status a nepředpokládá se u nich velká soupeřivost, což vede k přisuzování vysoké míry vřelosti avšak nízké míry kompetencí. Tato kombinace dimenzí je typická pocíťováním lítosti vůči

této skupině. Kombinace nízké vřelosti a vysokých kompetencí vyvolává spíše žárlivost nebo závist (Tamtéž, s. 20). Podle mého názoru se mladí lidé potýkají ve společnosti rovněž s nízkým statutem, avšak mládí jako takové je vysoce ceněno, tudíž lze hovořit o vysokém statusu mladých lidí a rovněž o jejich velké soupeřivosti. Lze tedy předpokládat, že mladým lidem bude nejčastěji přisuzována nízká míra vřelosti a vysoká míra kompetencí.

Fiskeová definuje čtyři emoce, které jsou vůči stereotypizovaným skupinám typicky pocíťovány. Jedná se o *závist* (reprezentuje přisuzování vysokých schopností, ale nízkou vřelost), *soucit* (reprezentuje přisuzování nízkých schopností, ale vysokou vřelost), *obdiv* (reprezentuje přisuzování vysokých schopností i vřelosti) a *opovržení* (reprezentuje přisuzování nízkých schopností i vřelosti) (Vidovicová & kol., 2014, s. 42). Pocity jako jsou závist a opovržení mohou být však velmi choulostivé a „přiznat se“ k těmto pocitům může být pro respondenta velmi náročné.

Lze předpokládat, že různé typy stereotypů vedou ke vzniku různých typů ageismu. Nepřátelský ageismus pramení ze stereotypů o nízké vřelosti. V opačném případě stereotypy o vysoké vřelosti v kombinaci s nízkými schopnostmi podporují benevolentní ageismus (Tamtéž, s. 42).

3.2 Předsudky

Předsudek lze označit jako averzní případně hostilní postoj vůči osobě, jež je členem skupiny, které jsou připisovány záporné kvality. Předsudky vůči těmto osobám ignorují objektivní a relevantní kritéria usuzování (Novák, 2002, s. 8-9). Takový postoj se skládá z citové, názorové a především z jednající složky. Předsudky jsou postupem času a vlivem tradic poskládány v mýty (Haškovcová, 2010, s. 47). **Mýtus** je nepravdivý příběh, jehož obsahem jsou extrémní situace, názory a postupy řešení (Novák, 2002, s. 15).

Lidé mají tendence projevovat své názory navenek a to i názory zatížené předsudky. Projevy vůči skupině, se kterou nesouzníme, mohou nabývat různé podoby a intenzity. Allport uvádí stupnici nepřátelských projevů. Nejmírnějším projevem předsudků je *osočování* stereotypizované skupiny. Dalším stupněm je *vyhýbání se* členům neoblíbené skupiny. Aktivním projevem předsudků je *diskriminace*, která má za cíl vyloučit příslušníky určité skupiny například ze zaměstnání. Extrémní formou projevu předsudků je *fyzické napadání* a v nejhorším případě *vyhlazování* (Allport, 2004, s. 46-47). Rádoby nevinná výměna předsudečných názorů se zdá být neškodná, ale může v člověku rozvířít emoce, které mohou vést k vyhýbání, diskriminaci nebo ještě dál.

Mnoho vědních disciplín nabízí nejrůznější teorie vysvětlující vznik předsudků. Původ předsudků v sociálním kontextu hledá například *normativní teorie*, která připodobňuje předsudek ke společenské normě (Danielová, 2006, online). Tajfelova *teorie sociální identity* hledá příčinu vzniku předsudků v identifikaci s preferovanou skupinou a v posilování sebevědomí (Kouřilová, 2011, s. 18). Allport (2004, s. 327- 345) hledá odpověď v učení. Kontaktní teorie příčinu spatřuje v intenzitě kontaktů s danou skupinou (Dvořáková, 2007, s. 47-65). V neposlední řadě stojí za zmínku Adornova *teorii autoritářské osobnosti*, podle které jsou předsudky součástí určitého typu osobnosti člověka (Kouřilová, 2011, s. 18).

3.3 Příklady stereotypů, předsudků a mýtů

Problematikou stereotypů a předsudků se zabývá celá řada odborníků, mezi které dozajista patří např. Helena Haškovcová, Lucie Vidovičová, Dana Sýkorová, Erdman B. Palomare, Tamara Tošnerová a mnoho dalších. Tito autoři přicházejí s řadou předsudků a mýtů vztahujících se ke stáří. Stejně propracovaný není výčet v oblasti stereotypů a předsudků týkající se mládeže,

tudíž příklady v této kapitole budou zaměřeny na stereotypy a předsudky vůči seniorům.

Vymezení se vůči stereotypům by nemělo být založeno na názoru, že takové stáří není, ale mělo by argumentovat tím, že stáří takové není vždy a u všech (Vidovičová, 2008, s. 124). Haškovcová uvádí **mýtus homogeneity**, který je založen na představě seniorů, jakožto osob se stejnými schopnostmi, cíli i potřebami. Senioři mají za sebou velkou část života, kterou každý vedl mnohdy zcela odlišně a tudíž i jejich potřeby se ve vyšším věku výrazně liší (Haškovcová, 2010, s. 42-43).

Pro představu uvádím výčet 9 předsudků, které dle Palmora uvádí Tošnerová (Palmore 1990, in Tošnerová, 2002, s. 7-9). Tyto předsudky rozšířím o teoretické a empirické poznatky výše zmíněných autorů.

- **Stáří a nemoc**

Zřejmě nejčastější stereotyp týkající se stáří je představa seniorů sužovaných nemocemi, kteří tudíž tráví většinu času v posteli, jsou unaveni, nesoběstační a odkázání dlouhodobě na ústavní péči. Ve skutečnosti je většina seniorů nad 65 let v dostatečně dobré kondici, aby se mohla zabývat běžnými činnostmi (Tošnerová, 2002, s. 7).

Pojem zdraví je pro seniory symbolem pro osobní autonomii, kterou chápou jako finanční a fyzickou soběstačnost, samostatnost a svobodu v rozhodování a jednání, z něhož pro ně pramení pocit kompetence a užitečnosti. Z výzkumů vyplývá, že senioři hodnotí subjektivně své zdraví pozitivněji ve srovnání s relativně horším objektivním zdravím seniorů. Ve stáří totiž dochází k reinterpretaci pojmu zdraví (Sýkorová 2006, s. 154- 155). Nelze tvrdit, že starým lidem se nemoc vyhýbá a mají pořád síly na rozdávání, což ale rozhodně nepotvrzuje představu nesoběstačných seniorů upoutaných na lůžko, odevzdaně čekajících na pomoc druhých.

- **Stáří a duševní choroba**

Jako běžná součást života seniorů je považována přítomnost duševní choroby (Tošnerová, 2002, s. 8). Haškovcová v této souvislosti uvádí mýtus o Alzheimerově chorobě, který je okořeněn celou řadou historek a vtipů (Haškovcová, 2010, s. 45). Duševní choroby nejsou ve stáří nevyhnutelné, což dokazuje statistické vyčíslení pouhých 2 % seniorů nad 65 let, kteří jsou institucionalizováni s diagnózou duševní choroby (Tošnerová, 2002, s. 8).

- **Stáří a impotence**

Sexualita seniorů je mladšími lidmi odmítána. Jedná se o představu toho, že většina starých lidí již není sexuálně aktivních a pakliže ano, jedná se o abnormality (Tošnerová, 2002, s. 8) Sex ve stáří je hodnocen jako něco nepatřičného. Skutečnost je však jiná. Sex je přirozenou součástí života mužů i žen bez ohledu na věk. Mění se však frekvence a formy sexuálního kontaktu (Venglářová, 2007, s. 69-70). Nelze tedy předpokládat, že od určitého věku prostě končí lidské tužby a láska.

- **Stáří a ošklivost**

Spojení ošklivosti a stáří je v naší kultuře, která všude blahořečí mládí, hluboce zakořeněno. Odráží se v urážlivých osloveních jako například fosilie, scvrklý dědek, čarodějnice a podobně, jež jsou běžně užívány v hovoru. Proto není divu, že především ženy toto titulování nesou špatně a bojí se ztráty krásy (Tošnerová, 2002, s. 8). Zajímavé je že, známky stárnutí jsou u mužů vnímány jako něco přirozeného, místo toho u žen jako negativní projevy, které upozadují jejich schopnosti a dovednosti (Fialová, 2001, s. 45). Ačkoliv je člověku ze všech stran vnucována myšlenka, že krása je luxusem mládí a ke stáří nepatří, krása stále zůstává kategorií značně subjektivní.

- **Stáří a duševní schopnosti**

Tento předsudek se týká údajné nevyhnutelnosti poklesu duševních schopností, které mají od středního věku už jen klesat. Pokles se má týkat především schopností učit se a zapamatovat si nové věci (Tošnerová, 2002, s. 8). Panuje také představa, že s přibývajícím věkem inteligence klesá. Ve skutečnosti bývá úroveň inteligence zachována až do stáří. Někdy se však v důsledku možných poruch a vad starší člověk nemůže projevit. Tento stav bývá označován jako „skrytý intelekt“ (Jedlička, 1991, s. 15).

- **Stáří a nepotřebnost**

Předsudek o zbytečnosti starých lidí pramení z přesvědčení, že pouze pracující lidé jsou užiteční (Haškovcová, 2010, s. 43). Tento předsudek je posilován předsudkem o špatném zdravotním stavu seniorů, což vede k předpokladu, že jsou neschopni pokračovat v práci. Jestliže senioři pracují, jejich práce je stejně neproduktivní. Tato představa vede k nuceným odchodům do důchodu a k diskriminaci v zaměstnávání a v přeškolení starších zaměstnanců (Tošnerová, 2002, s. 8). Role pracujícího případně nepracujícího není jediná, kterou senior zastává. Senioři zastávají také role rodičů, prarodičů a už jen z tohoto pohledu jsou nezbytnou a potřebnou součástí společnosti.

- **Senior a osamělost**

Tento předsudek se týká představy seniorů, jakožto osob žijících společensky izolovaný život. Pravdou je, že s přibývajícím věkem klesá společenská aktivita, ale celkové množství osob se v sociální síti ustálí (Tošnerová, 2002, s. 9). Tak jako všichni mladí nejsou extroverti a nevyhledávají za každou cenu společnost, to samé lze říci i o seniorech. Troufám si tvrdit, že každý člověk bez ohledu na věk se občas může cítit osamělý.

- **Senior a peníze**

Předsudek týkající se množství peněz, jimiž senioři disponují, v sobě zahrnuje oba extrémy. Na jedné straně existuje představa seniorů jako extrémně chudých lidí a na straně druhé jako osob bohatých. Obě tyto představy mají negativní konotace (Tošnerová, 2002, s. 9). V českých poměrech se ale senioři převážně jeví spíše jako chudí. Skutečností však je, že většina českých seniorů překračuje hranici chudoby (Vohralíková & Rabušic, 2004, s. 52). Senioři se snaží vystačit se svými příjmy prostřednictvím nejrůznějších strategií hospodaření, která však zahrnují nejrůznější omezení. Také se snaží finančně podporovat rodinu, čímž si potvrzují svou finanční samostatnost (Sýkorová, 2006, s. 155-158). V každé věkové skupině existují jedinci bohatí i chudí a senioři nejsou žádnou výjimkou.

- **Senior a deprese**

Mezi další předsudky patří představa seniora utápějícího se v depresi. Skutečností však je, že těžší deprese jsou u seniorů méně časté než u mladší generace. Deprese však patří mezi nejčastější duševní choroby projevující se u starších lidí (Tošnerová, 2002, s. 9).

- **Senior a politika**

Poslední je představa seniorů jako silné, sobecké skupiny, která má velkou politickou moc. Lidé se obávají, že politická moc starších odvrátí politiky od potřebných reforem. Skutečnost je však taková, že senioři sice tvoří početnou voličskou skupinu, ale nevolí stejně a následně mají méně politické moci (Tošnerová, 2002, s. 9).

Tvorba stereotypů bezesporu ulehčuje člověku orientaci ve světě. Na straně druhé však vytváří prostor pro nepřátelské jednání, jímž může být například již zmíněná diskriminace. Stereotypy jdou ruku v ruce s ageismem

a lze je označit jako jeden ze zdrojů ageismu. Další zdroje ageismu budou rozebírány v následující kapitole.

4. Zdroje ageismu

Existují různé podoby ageismu, jejichž zdroje můžeme identifikovat na úrovni individuální, kulturní a sociální (Vidovičová, 2008, s. 120).

Mezi **individuální zdroje** lze zařadit **strach ze smrti** (Tamtéž, s. 120). Díky medicínskému pokroku byla smrt ve většině případů posunuta až k horní hranici lidského života (viz kapitola 2.2.1.), a proto smrt není vnímána jako přirozená součást lidského života a je spojovaná především se stářím (Tošnerová, 2002, s. 12). Pohled na starší osoby vyvolává v lidech strach, protože připomíná jejich vlastní smrtelnost. Pociťují negativní pocity, kterým se chtějí vyhnout, což následně vede k přehlížení starých lidí (Trusinová, 2013, s. 29). Zdrojem strachu může být především neznalost a nezájem o proces biologického stárnutí (Vidovičová, 2005, s. 10).

Strach ze stárnutí je podpořen **stereotypy**, které mnohdy přijímají samotní senioři (viz kapitola 3). Ageismus je tak prohlubován a šířen i skrze **autostereotypy**. Posuzuje-li se sám senior jako méně výkonný, bude jeho výkon pravděpodobně opravdu klesat, což zpětně utvrzuje veřejnost v negativních postojích vůči seniorům. Jedná se o tzv. sebenaplnující se proroctví. Negativní stereotypy vztahující se ke stáří vytváří nízký standart ke komparaci a tím pádem slouží jako zdroj pozitivního sebehodnocení vlastního „ne-stáří“ (Vidovičová, 2008, s. 121-123).

Za **sociální zdroj** lze považovat **věkové nesoulady** (viz kapitola 2.1) a **nevhodná nastavení strukturálních systémů** týkající se například otázky penzí. V souvislosti s věkem lze zmínit jako zdroj ageismu **věkovou segregaci**, která může být prostorová, institucionální (školství, práce) a kulturní (jazyk). Příkladem může být shromáždění seniorů na jedno místo separované od společnosti za účelem péče. Segregace tak zamezuje vzniku významných a smysluplných interakcí mezi lidmi různého věku (Tamtéž, s. 127- 133).

V souvislosti s tématem bakalářské práce bych ráda zdůraznila **generační konflikt**, který může být také zdrojem ageismu. Jedná se o konflikt v důsledku přidělování omezeného množství statků a prestižních rolí, na základě věkového kritéria nebo generační příslušnosti. Pro názornost lze uvést příklad již zmíněné demografické paniky, kdy proti sobě stojí generace do sociálního systému přispívající a generace ze sociálního systému čerpající. Generační konflikt může vzniknout také v důsledku *neshod v zastávaných hodnotách* (viz kapitola 2.4). Jako další zdroje lze uvést **historickou změnu statusu stáří** (Vidovičová, 2008, s. 129-134).

Mezi **kulturní zdroje** patří rozmanité faktory jako hodnotové systémy, jazyk, humor, mediální kultura, umění a literatura. Tyto kulturní zdroje mají schopnost stereotypy a diskriminační postoje do nich jednou vložené dále takřka neomezeně replikovat dál (Tamtéž, s. 125).

Ze zdrojů ageismu vyplývají společenské oblasti, ve kterých lze ageismus vyzorovat. Jednou z velmi zkoumaných oblastí je trh práce (Vidovičová, 2005), mediální sféra, důchodový systém, komunikace, mezilidské vztahy, vzdělání, věda (Vidovičová, 2008), rodina (Tošnerová, 2002), oblast zdravotnictví (Venglářová, 2007) a další.

Ageismus je komplikovaný jev, který se objevuje v různých podobách, na nejrůznějších místech a v nejrůznější intenzitě. Bohužel bakalářská práce neposkytuje prostor pro komplexní a hlubší zkoumání tohoto jevu, a proto je následující empirická část zaměřena na konkrétnější součást ageismu, kterou je již několikrát zmíněná problematika stereotypů.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

Empirická část je zaměřena na výsledky zkoumání stereotypních názorů na stáří a staré lidi u příslušníků věkové skupiny „mladých“ a zároveň na zkoumání stereotypních názorů na mládí a mladé lidi u příslušníků věkové skupiny „starých“ lidí. K naplnění cíle byl využit kvantitativní výzkum.

5. Metodika výzkumu

5.1 Cíle výzkumu

Hlavní cíl:

1. Zjistit, zda jsou názory mladých lidí na seniory zatíženy stereotypy a zároveň zjistit, zda jsou zatíženy stereotypy názory seniorů na mladé lidi.

Vedlejší cíle:

2. Zjistit, jak hodnotí senioři své osobní zkušenosti s mladými lidmi.
3. Zjistit, jak hodnotí mladí lidé své osobní zkušenosti se seniory.
4. Zjistit, zda mladí a senioři spatřují rozdíly mezi mladými a starými lidmi a případně v jakých oblastech.

5.2 Výzkumné otázky a výzkumné hypotézy

Výzkumné otázky:

VO1: Jsou názory mladých lidí na seniory a naopak názory seniorů na mladé lidi zatíženy stereotypy?

VO2: Jak hodnotí mladí lidé své zkušenosti se seniory a naopak senioři své zkušenosti s mladými lidmi?

VO3: Spatřují senioři a mladí lidé mezi mladými a starými rozdíly? Pokud ano, tak v jakých oblastech?

Výzkumné hypotézy:

Hlavní hypotéza: Názory mladých lidí na seniory jsou zatíženy stereotypy a zároveň i názory seniorů na mladé lidi jsou zatíženy stereotypy.

H1.1: Podíl mladých lidí, kteří souhlasí se stereotypními výroky o seniorech, překračuje 50%.

H1.2: Podíl seniorů, kteří souhlasí se stereotypními výroky o mladých lidech, překračuje 50%.

H1.3: Mladí lidé a senioři mají různou míru souhlasu se stereotypními výroky.

H1.4: Míra souhlasu seniorů se stereotypními výroky o mladých lidech závisí na věku seniorů.

H1.5: Míra souhlasu mladých lidí se stereotypními výroky o starých lidech závisí na věku mladých lidí.

H1.6: Míra souhlasu seniorů se stereotypními výroky o mladých lidech závisí na pohlaví seniorů.

H1.7: Míra souhlasu mladých lidí se stereotypními výroky o starých lidech závisí na pohlaví mladých lidí.

H2.1: Podíl mladých lidí hodnotících své zkušenosti se seniory pozitivně překračuje 50%.

H2.2: Podíl seniorů hodnotících své zkušenosti s mladými lidmi negativně překračuje 50%.

H3.1: Míra souhlasu s výrokem „*Mladí a staří lidé jsou velmi rozdílní*“ závisí na tom, zda je respondent senior nebo mladý člověk.

H3.2: Senioři nejčastěji spatřují rozdíly ve schopnostech využívat moderní technologie.

H3.3: Mladí lidé nejčastěji spatřují rozdíly ve fyzické zdatnosti.

H3.4: Názor mladých lidí na rozdílnost v sexuální aktivitě u mladých a u starých lidí závisí na pohlaví mladých lidí.

5.3 Operacionalizace výzkumných hypotéz

Hlavní hypotéza: *Názory mladých lidí na seniory jsou zatíženy stereotypy a zároveň i názory seniorů na mladé lidi jsou zatíženy stereotypy.*

H1.1: *Podíl mladých lidí, kteří souhlasí se stereotypními výroky o seniorech, překračuje 50%.*

H1.2: *Podíl seniorů, kteří souhlasí se stereotypními výroky o mladých lidech, překračuje 50%.*

Mladými lidmi míním osoby ve věku 15 - 30 let. V dotaznících pro seniory je pojem mladý člověk upřesněn v úvodu.

Za seniory jsou zde brány osoby ve věku 60 a více let. V dotaznících pro mladé lidi je uvedena tato informace taktéž v úvodu.

Zatížení názorů stereotypy bude měřeno pomocí míry souhlasu s patnácti stereotypními výroky, které budou uvedeny v dotazníku v otázce číslo 4. Varianty odpovědí byly zvoleny na pětistupňové škále kódované

způsobem uvedeným v tabulce 1. Na celkové zatížení názorů stereotypy bude nahlíženo dvěma způsoby.

U jednotlivých respondentů je celkové zatížení názorů stereotypy charakterizováno součtem hodnot jejich odpovědí na všech 15 výroků. U každého respondenta bude z tohoto součtu následně spočítán aritmetický průměr. Interval u jednotlivých odpovědí je uveden taktéž v tabulce.

Za osoby s názory nezatíženými stereotypy budou považováni ti, u nichž se bude pohybovat aritmetický průměr hodnot odpovědí v intervalu 1,0 až 2,49. Pokud se bude aritmetický průměr zvolených hodnot odpovědí pohybovat v intervalu 3,5 až 5,0, jedná se o respondenty se stereotypními názory.

Tabulka 1- Kódování odpovědí na stereotypní výroky

Zatíženost názorů stereotypy	Odpověď	Hodnota	Interval
Názory nezatížené stereotypy	Rozhodně nesouhlasím	1	1,0 -1,49
	Spíše nesouhlasím	2	1,5 - 2,49
Nelze jednoznačně určit	Souhlasím i nesouhlasím	3	2,5 - 3,49
Názory zatížené stereotypy	Spíše souhlasím	4	3,50 - 4,49
	Rozhodně souhlasím	5	4,5 – 5,0

Jelikož aritmetický průměr není nejpřesnější ukazatel pro míru zatížení názorů stereotypy, bude ještě na odpovědi respondentů nahlíženo jako na celek. Všechny odpovědi respondentů na 15 výroků budou seskupeny a následně roztrženy dle četnosti zastoupení u jednotlivých možností odpovědí. Podotýkám, že toto třídění proběhne zvlášť pro skupinu mladých a zvlášť pro skupinu seniorů, neboť respondenti odpovídali na rozdílné výroky. Na zatíženost názorů stereotypy bude nahlíženo obdobným způsobem jako u aritmetického průměru, viz tabulka 1.

H1.4: *Míra souhlasu seniorů se stereotypními výroky o mladých lidech závisí na věku seniorů.*

H1.5: *Míra souhlasu mladých lidí se stereotypními výroky o starých lidech závisí na věku mladých lidí.*

Věk respondenta bude zjišťován otevřenou otázkou. Respondent vypíše do dotazníku svůj věk, který dosáhl při posledních narozeninách.

H1.6: *Míra souhlasu seniorů se stereotypními výroky o mladých lidech závisí na pohlaví seniorů.*

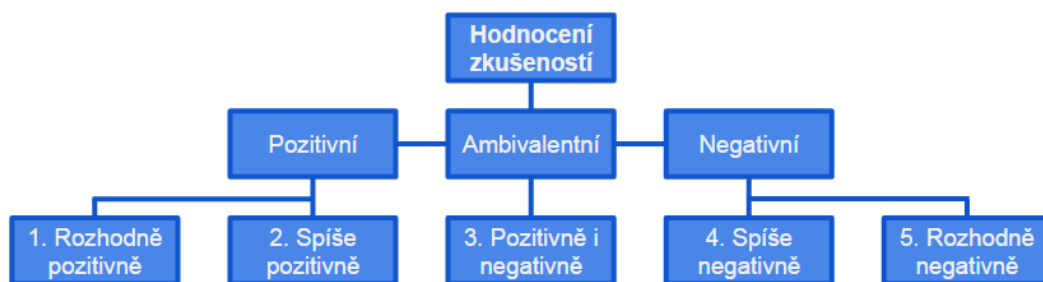
H1.7: *Míra souhlasu mladých lidí se stereotypními výroky o seniorech závisí na pohlaví mladých lidí.*

Pohlaví je dichotomická proměnná, která nabývá hodnot žena nebo muž. Pohlaví bude zjišťováno v dotazníku otázkou číslo 6.

H2.1: *Podíl mladých lidí hodnotících své zkušenosti se seniory pozitivně překračuje 50%.*

H2.2: *Podíl seniorů hodnotících své zkušenosti s mladými lidmi negativně překračuje 50%.*

Hodnocení zkušeností bude zjišťováno v dotazníku otázkou číslo 1. Varianty odpovědí byly zvoleny na pětistupňové škále, která je znázorněna v následujícím schématu. Za osoby, které hodnotí své zkušenosti pozitivně, budou považováni ti, kteří v dotazníku uvedou možnost *rozhodně* nebo *spíše pozitivně*. Za osoby s negativním hodnocením budou považováni ti, kteří v dotazníku uvedou možnost *rozhodně* nebo *spíše negativně*.

Schéma 1- Hodnocení zkušeností

H3.1: Míra souhlasu s výrokem „Mladí a staří lidé jsou velmi rozdílní“ závisí na tom, zda je respondent mladý člověk nebo senior.

Výrok bude uveden v dotazníku v otázce číslo 2. Respondenti vyjádří míru souhlasu na pětistupňové škále, viz následující schéma.

Schéma 2- Hodnocení rozdílnosti

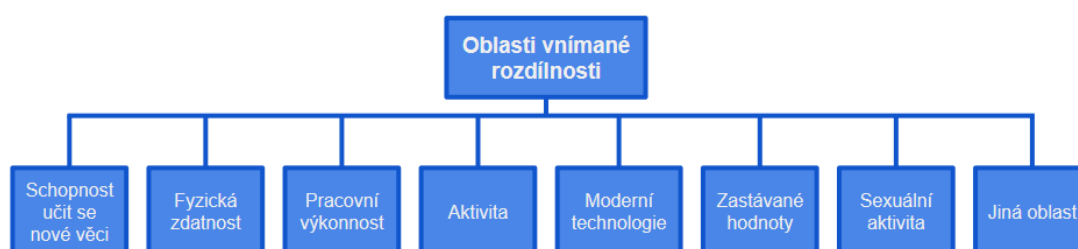
H3.2: Senioři nejčastěji spatřují rozdíly ve schopnostech využívat moderní technologie.

H3.3: Mladí lidé nejčastěji spatřují rozdíly ve fyzické zdatnosti.

H3.4: Názor mladých lidí na rozdílnost v sexuální aktivitě u mladých a u starých lidí závisí na pohlaví mladých lidí.

V dotazníku bude předložena v otázce číslo 3 sada oblastí možných rozdílů mezi mladými a starými lidmi, ze kterých respondenti budou moci vybírat. Výčet budou moci respondenti dle vlastního uvážení doplnit případně o další oblast. Respondenti nebudou omezeni žádným maximálním počtem možných odpovědí. Vybrané oblasti možné rozdílnosti jsou znázorněny v následujícím schématu.

Schéma 3- Oblasti vnímané rozdílnosti

5.4 Metoda a výzkumná technika

Pro naplnění cíle byl zvolen kvantitativní výzkum a výzkumnou technikou bylo dotazníkové šetření. Tato technika byla zvolena, neboť umožňuje získat informace v poměrně krátkém čase od velkého počtu respondentů a při relativně malých finančních nákladech. Dalším důvodem, proč bylo zvoleno dotazníkové šetření, byla především vysoká míra anonymity, která do určité míry zabraňuje zkreslení odpovědí.

Celková míra stereotypů v názorech je měřitelná velmi obtížně a vzhledem ke stigmatizujícímu charakteru problematiky stereotypů hrozí stylizace respondentových odpovědí. Anonymním vyplněním dotazníku mohlo být tedy alespoň částečně zmíněné stylizaci zabráněno.

Dotazník je strukturovaný s uzavřenými otázkami a jednou polo-uzavřenou otázkou. Tyto otázky jsou stejné pro obě cílové skupiny. Stěžejní částí dotazníků byla baterie uzavřených otázek se stereotypními

výroky. Tyto výroky se obsahově lišily v závislosti na tom, zda byl respondent senior nebo mladý člověk, tudíž bylo sestaveno celkem 30 výroků.

Baterie otázek s výroky, na které odpovídali mladí lidé, byla inspirována jinými výzkumy na toto téma, které jsou podrobněji rozpracovány v teoretické části v kapitole 3.3 *Příklady stereotypů, předsudků a mýtů*. Dle Tošnerové byly upraveny výroky č. 1. *Většina starých lidí je nemocná, a proto se nemůže plnohodnotně zapojovat do běžného života.*, č. 3. *Krása je výsadou pouze mládí a ke stáří nepatří.*, č. 4. *Většina starých lidí balancuje na hranici chudoby.*, č. 6. *Sexualita není ve vyšším věku důležitá.*, č. 7. *Většina seniorů je osamělá a trpí depresí.* (Tošnerová, 2002, s. 7-9). Stereotypní výroky č. 5. *Většina starých lidí je vnitřně vyrovnanější než lidé mladší.*, č. 10. *Mnoho starých lidí se v dnešním světě neorientuje.*, a č. 11. *Starí lidé jsou příliš velkou zátěží pro státní rozpočet.*, byly převzaty od Kruseho a Schmitta (2006, s. 403). Výrok č. 8. *U mužů i u žen je stáří stejné.*, byl inspirován mýtem homogenity (Haškovcová, 2010, s. 42-43).

Dotazníky byly před samotným výzkumem ověřeny za pomoci předvýzkumu. Dotazník určený pro mladé lidi vyplnili v předvýzkumu čtyři respondenti. Jelikož výzkumný vzorek mladých lidí tvořili studenti oboru Sociologie a Andragogika (viz výzkumný soubor), byli pro předvýzkum požádáni o vyplnění dotazníku tři studenti bakalářského studia oboru Sociologie s jinou kombinací, než je Andragogika. Z magisterského studia vyplnil dotazník jeden student oboru Andragogika v kombinaci s Kulturní antropologií. Po vyplnění dotazníků jsem se studentů zeptala na jejich připomínky. Dotazník byl pro studenty srozumitelný a neměli žádné výhrady. Dotazníku naleznete v příloze č. 1.2

Dotazník pro seniory v předvýzkumu vyplnili tři posluchači Univerzity třetího věku v Olomouci, kteří nebyli později zahrnuti do výzkumu. Otázky byly pro seniory rovněž srozumitelné, avšak měli výhrady

---

² V příloze byla velikost písma v tabulce s výroky zmenšena z důvodu vazby bakalářské práce.

k velikosti písma. Na základě těchto připomínek byla poupravena velikost písma v celém tištěném dotazníku. Dotazník naleznete v příloze č. 2.³

5.5 Výzkumný soubor

Výzkum byl zaměřen na „mladé“ i na „staré“, tudíž výzkumný soubor tvořily dvě skupiny respondentů. V rámci bakalářské práce nebylo bohužel možné zajistit reprezentativnost vzorku. Pro usnadnění sběru dat proto byli zvoleni respondenti, u nichž bylo nejsnazší data sesbírat. Jelikož jsem studentkou oboru sociologie a andragogika na Univerzitě Palackého, zvolila jsem jako „zástupce“ věkové skupiny „mladých“ studenty téhož oboru. Druhý výzkumný vzorek tvořili posluchači Univerzity třetího věku v Olomouci.

První skupina respondentů byla tvořena budoucími bakaláři a magistry prezenčního studia. Jedná se o specifickou skupinu respondentů, neboť nejen že jsou to vysokoškolští studenti, ale také si zvolili studium oboru sociologie a andragogika. Náplní tohoto studia jsou mimo jiné přednášky a semináře zaměřené přímo na předání informací a praktických dovedností týkajících se seniorské populace. Pro představu se jedná například o přednášky z *Geronatagogiky*, jejichž cílem je přímo seznámit studenty s vývojovými změnami v průběhu stárnutí a stáří. Také načtená literatura a případně absolvovaná praxe mohla studentům poskytnout jiný pohled na stáří a seniory.

Na základě informací poskytnutých Katedrou sociologie, andragogiky a kulturní antropologie bylo zjištěno, že celkový počet studentů činí 145. Všem studentům byl odeslán na školní email odkaz na webové stránky s prosbou o vyplnění dotazníků. Pro odeslání vyplněného dotazníku respondenti nebyli nuceni vyplňovat emailovou adresu, tudíž jejich anonymita byla zachována.

---

³ V příloze byla velikost písma s výroky zmenšena z důvodu vazby bakalářské práce.

Tento typ distribuce dotazníku klade velké požadavky na ochotu respondentů vyplnit zmíněný dotazník.

Návratnost dotazníků činila 49,65%. Z celkového počtu 145 rozeslaných dotazníků bylo navraceno 72 dotazníků. Jelikož dotazník studenti vyplňovali na internetu a zvolený program neumožňoval odeslat neúplný dotazník, žádný respondent nebyl vyřazen z důvodu chybějících odpovědí.

Druhý výzkumný vzorek tvořili senioři z již zmiňované Univerzity třetího věku v Olomouci, které lze považovat také za specifickou skupinu. Jedná se totiž o osoby, které mají potřebu celoživotního vzdělávání a potřebu navazovat sociální kontakty.

Výzkumný soubor tvořili posluchači z druhého a třetího ročníku specializovaného běhu s názvem *Společenské vědy*. Pro sběr dat jsem zvolila tento specializovaný běh, neboť výuka probíhá na Katedře sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, což mi umožnilo snadný přístup k respondentům. Na základě informací poskytnutých U3V, bylo zjištěno, že *Společenské vědy* navštěvuje celkem 74 posluchačů.

Sběr dat probíhal ve dvou předem smluvených termínech, kdy mi bylo vyhrazeno zhruba 15 minut z přednášky. Celkem bylo rozdáno a sesbíráno 68 dotazníků, z nichž byly 4 vyřazené z důvodu neúplného vyplnění a 2 z důvodu nedosažení hranice 60 let. Výsledný soubor tvořilo 62 respondentů.

5.5.1 Reprezentativnost vzorků

Ve výzkumných hypotézách mě nejvíce zajímal věk a pohlaví u mladých lidí a seniorů. Následující tabulky jsou proto zaměřeny na reprezentativnost výzkumných vzorků z hlediska věku a pohlaví ve srovnání s mladými lidmi a seniory v celé České republice. Nejprve jsou uvedeny tabulky týkající se mladých lidí a následně tabulky zabývající se reprezentativností vzorku seniorů.

Tabulka 2- Reprezentativnost vzorku mladých lidí podle pohlaví

ČR- mladí lidé (31. 12. 2015)			Vzorek- Mladí lidé (2. 2. 2017)		
Pohlaví	Absolutní četnost	Procenta	Pohlaví	Absolutní četnost	Procenta
Ženy	919 135	48,8 %	Ženy	56	77,8 %
Muži	964 521	51,2 %	Muži	16	22,2 %
Celkem	1 883 656	100 %	Celkem	72	100%

Zdroj: ČSU- Věkové složení obyvatelstva 2015, vlastní výpočty.

Výzkumný vzorek se z hlediska pohlaví jeví u mladých lidí jako nereprezentativní. Ve výzkumném vzorku tvoří nadpoloviční většinu ženy, zatímco rozložení mladých mužů a žen v celé České republice je téměř rovnoměrné.

Tabulka 3- Reprezentativnost vzorku mladých lidí podle věku

ČR- Mladí lidé (31. 12. 2015)			Vzorek- Mladí lidé (2.2. 2017)		
Věkové kategorie	Absolutní četnost	Procenta	Věkové kategorie	Absolutní četnost	Procenta
15-19	458 003	24,3 %	15-19	6	8,3 %
20-24	590 522	31,3 %	20-24	57	79,2 %
25-30	835 131	44,4 %	25-30	9	12,5 %
Celkem	1 883 656	100 %	Celkem	72	100 %

Zdroj: ČSU- Věkové složení obyvatelstva 2015, vlastní výpočty.

Ve srovnání s rozložením mladých lidí v České republice je výzkumný vzorek značně podhodnocen ve věkových kategoriích 15-19 let a 25-30 let, zatímco respondenti ve věkové kategorii 20-24 let tvoří nadpoloviční většinu. Vzorek nelze z hlediska rozložení respondentů ve věkových kategoriích považovat za reprezentativní.

Tabulka 4- Repräsentationst des Stichprobenes der Seniorinnen nach Geschlecht

ČR- Seniorinnen (31. 12. 2015)			Stichprobe- Seniorinnen(10. 2. 2017)		
Geschlecht	Absolutní četnost	Procenta	Geschlecht	Absolutní četnost	procenta
Ženy	1 504 590	56,7 %	Ženy	53	85,5 %
Muži	1 149 180	43,3 %	Muži	9	14,5 %
Celkem	2 653 770	100 %	Celkem	62	100 %

Zdroj: ČSU- Věkové složení obyvatelstva 2015, vlastní výpočty.

Podobně jako u výzkumného vzorku mladých lidí tvoří nadpoloviční většinu respondentů u seniorů ženy. Procentuální zastoupení respondentů mužského a ženského pohlaví nevystihuje zastoupení mužů a žen v celé seniorské populaci ČR. Procentuální rozdíl v rozložení dle pohlaví činí mezi respondenty a celou populací po zaokrouhlení 30%.

Zaměříme-li se na rozložení respondentů ve věkových kategoriích, vidíme, že ani zde nevystihuje výzkumný vzorek věkové rozdělení seniorů v celé populaci.

Tabulka 5- Repräsentationst des Stichprobenes der Seniorinnen nach Alter

ČR- Seniorinnen (31. 12. 2015)			Stichprobe- Seniorinnen (10. 2. 2017)		
Věkové kategorie	Absolutní četnost	Procenta	Věkové kategorie	Absolutní četnost	Procenta
60-64	721 358	27,2 %	60-64	24	38,7 %
65-69	692 992	26,1 %	65-69	23	37,1 %
70-74	495 189	18,7 %	70-74	12	19,4 %
75-79	323 695	12,1 %	75-79	3	4,8 %
80-84	232 005	8,8 %	80-84	0	0 %
85- 89	135 023	5,1 %	85-89	0	0 %
90 a více	53 508	2,0 %	90 a více	0	0 %
Celkem	2 653 770	100 %	Celkem	62	100%

Zdroj: ČSU- Věkové složení obyvatelstva 2015, vlastní výpočty.

Respondenti ve věku 80 a více let nejsou ve výzkumném vzorku vůbec zastoupeni, ačkoliv seniorská populace nad 80 let činí celkem 15,9 %. Vzorek by dle mého názoru mohl být reprezentativní pouze ve věkové kategorii 70- 74 let, kde rozdíl činí 0,7 %.

5.6 Interpretace výsledků výzkumu

Před samotnou interpretací výsledků dotazníkového šetření musím ještě jednou podotknout, že na základě nereprezentativního výzkumného vzorku nebylo možné výsledky analýzy zobecnit.

Prezentace výsledků dotazníkového šetření je dělena do kapitol na základě výzkumných otázek.

5.6.1 Zatíženost názorů stereotypy

Stereotypy lze označit jako jeden ze zdrojů ageismu. Jedná o nepřesné a velmi zjednodušené generalizace, na jejichž základě člověk může neadekvátně přistupovat k jiným skupinám. Jak bylo již několikrát zmíněno, senioři i mladí lidé tvoří velmi heterogenní skupiny. Mezi mladými i seniory tudíž existují jedinci, kteří dané charakteristice mohou odpovídat, ale zároveň i tací, kteří se dané charakteristice vymykají. Zda respondenti reflektují tuto skutečnost, bylo zjišťováno na základě souhlasu se stereotypními výroky.

Zatíženost názorů stereotypy byla měřena u jednotlivých respondentů pomocí aritmetického průměru hodnot odpovědí na všech patnáct stereotypních výroků.

Tabulka 6- Rozložení mladých respondentů dle průměrné hodnoty odpovědi

Zatíženost názorů stereotypy	Průměrná hodnota	Četnost	%
Názory nezatížené stereotypy	1- Rozhodně nesouhlasí	0	0 %
	2- Spíše nesouhlasí	16	22,2 %
Nelze jednoznačně určit	3- Souhlasí i nesouhlasí	55	76,4 %
Názory zatížené stereotypy	4- Spíše souhlasí	1	1,4 %
	5- Rozhodně souhlasí	0	0 %
	Celkem	72	100 %

Žádný z mladých respondentů se neumístil na základě aritmetického průměru jeho odpovědí do kategorie, jež značí absolutní odmítnutí stereotypních výroků nebo absolutní souhlas se stereotypními výroky. Pouhých 22,2 % mladých respondentů se zařadilo do kategorie, jež značí spíše nesouhlas se stereotypními výroky a pouze jeden respondent byl zařazen do kategorie „spíše souhlas“ se stereotypními výroky.

76,4 % respondentů bylo zařazeno do kategorie s průměrnou hodnotou 3, což značí souhlas i nesouhlas s danými stereotypními výroky a nelze tak jednoznačně určit, zda jejich názory jsou nebo nejsou zatíženy stereotypy. Do této kategorie však spadají všichni respondenti, kteří se umístili v intervalu 2,5 - 3,4. Jelikož se jedná o aritmetické průměry, nejsou v této kategorii zařazeni pouze respondenti, kteří volili možnost „souhlasím i nesouhlasím“, ale i tací, kteří s některými výroky souhlasili a s jinými nikoliv. Hodnota 3,0 tvoří střed tohoto intervalu. Tudíž aritmetické průměry, které jsou větší než hodnota 3,0, značí, že respondenti častěji volili souhlas se stereotypními výroky než nesouhlas. Aritmetické průměry u respondentů, které jsou menší než 3,0, naopak značí, že respondenti častěji se stereotypními výroky nesouhlasili.

Jelikož respondentů je v této kategorii většina, následující tabulka uvádí přesné aritmetické průměry u jednotlivých respondentů.

Tabulka 7- Nezaokrouhlené průměrné hodnoty odpovědí u mladých respondentů

Průměrná hodnota	Nezaokrouhlený průměr	Četnost	Relativní četnost	Celkem
2	1,9	1	1,4	22,2 %
	2,1	4	5,6	
	2,2	1	1,4	
	2,3	5	6,9	
	2,4	5	6,9	
3	2,5	16	22,2	56,9 %
	2,6	2	2,8	
	2,7	9	12,5	
	2,8	6	8,3	
	2,9	8	11,1	13,9 %
	3,0	4	5,6	
	3,1	8	11,1	
	3,3	2	2,8	
4	3,5	1	1,4	1,4%
Celkem		72		100%

Většina respondentů z kategorie s průměrnou hodnotou odpovědi 3 se nachází pod pomyslnou hranicí 3,0. Přesněji 56,9 % z celkového počtu mladých respondentů častěji volilo nesouhlasnou odpověď. Přesně na hranici jsou čtyři respondenti, což činí necelých 6% z celého souboru. Souhlasné odpovědi v této kategorii častěji volilo pouhých 13,9 % respondentů.

Nejčastěji mají mladí respondenti nezaokrouhlenou průměrnou hodnotu odpovědi 2,5, což je hraniční interval mezi druhou (spíše nesouhlas) a třetí kategorií (souhlas i nesouhlas). Z celkového počtu 72 respondentů získalo tento průměr 16 z nich, což činí 22,2 %. Ve 4 kategorii (spíše souhlas) se umístil pouze jeden respondent, jehož průměrná známka je 3,5, což je hraniční interval mezi třetí a čtvrtou kategorií.

Jakým způsobem jsou rozděleni dle zaokrouhleného aritmetického průměru zvolených hodnot odpovědí senioři, je zobrazeno v následující tabulce.

Tabulka 8- Rozložení seniorů dle průměrné hodnoty odpovědi

Zatíženost názorů stereotypy	Průměrná hodnota	Četnost	%
Názory nezatížené stereotypy	1- Rozhodně nesouhlasí	0	0 %
	2- Spíše nesouhlasí	4	6,5 %
Nelze jednoznačně určit	3- Souhlasí i nesouhlasí	48	77,4 %
Názory zatížené stereotypy	4- Spíše souhlasí	10	16,1 %
	5- Rozhodně souhlasí	0	0 %
	Celkem	62	100 %

Žádný senior se neumístil na základě aritmetického průměru jeho odpovědí do kategorie, jež značí absolutní odmítnutí stereotypních výroků nebo absolutní souhlas se stereotypními výroky. Do druhé kategorie, jež spadá do *nezatížených názorů stereotypy*, bylo zařazeno 6,5 % seniorů.

U 16,1 % respondentů lze dle aritmetického průměru označit jejich názory jako zatížené stereotypy, neboť byli zařazeni do kategorie s průměrnou hodnotou 4. Kategorie, v níž nelze jednoznačně určit zatíženost názorů stereotypy, je stejně jako u mladých respondentů nejvíce zastoupena. Z celkového počtu 62 respondentů tuto kategorii tvoří 77,4 % seniorů. Následující tabulka proto opět uvádí nezaokrouhlené aritmetické průměry odpovědí v jednotlivých kategoriích.

Tabulka 9- Nezaokrouhlené průměrné hodnoty odpovědí u seniorů

Hodnota	Průměr	Četnost	Relativní četnost	Celkem
2	1,8	1	1,6	6,5%
	2,2	1	1,6	
	2,3	1	1,6	
	2,4	1	1,6	
3	2,5	4	6,5	25,8 %
	2,6	1	1,6	
	2,7	2	3,2	
	2,8	2	3,2	
	2,9	7	11,3	
	3,0	4	6,5	6,5 %
	3,1	9	14,5	45,1 %
	3,2	6	9,7	
	3,3	11	17,7	
	3,4	2	3,2	
4	3,5	2	3,2	16,1 %
	3,6	4	6,4	
	3,7	1	1,6	
	4,0	2	3,2	
	4,2	1	1,6	
Celkem		62		100 %

U seniorů v kategorii s průměrnou hodnotou 3 je ve srovnání s mladými respondenty opačný poměr. Nesouhlasné odpovědi častěji volilo 25,8 % respondentů. Souhlasné odpovědi naopak častěji volilo 45,1 % respondentů.

Senioři nejčastěji získali aritmetickým průměrem jejich odpovědí hodnotu 3,3, což činí 17,7 % z celkového počtu respondentů. Respondenti s aritmetickými průměry zařazenými do čtvrté kategorie (spíše souhlas), jsou poměrně rovnoměrně rozloženi v celém intervalu.

V další části jsou výsledky rozpracovány dle sloučení všech odpovědí u jednotlivých skupin respondentů.

U 72 mladých respondentů tvoří celkový počet odpovědí na 15 výroků 1080 a u 62 seniorů 930. V první tabulce byly rozřazeny odpovědi od mladých respondentů. Druhá tabulka uvádí zastoupení odpovědí u seniorů.

Tabulka 10- Celkové rozložení odpovědí po sloučení všech odpovědí na 15 stereotypních výroků o seniorech u mladých respondentů

Zatíženost názorů stereotypy	Možná odpověď	Odpovědi mladých lidí	%
Názory nezatížené stereotypy	Rozhodně nesouhlasím	179	16,6 %
	Spíše nesouhlasím	367	34 %
Nelze jednoznačně určit	Souhlasím i nesouhlasím	231	21,4 %
Názory zatížené stereotypy	Spíše souhlasím	238	22 %
	Rozhodně souhlasím	65	6 %
	Celkem odpovědí	1080	100 %

Tabulka 11- Celkové rozložení odpovědí po sloučení všech odpovědí na 15 stereotypních výroků o mladých lidech u seniorů

Zatíženost názorů stereotypy	Možná odpověď	Odpovědi seniorů	%
Názory nezatížené stereotypy	Rozhodně nesouhlasím	56	6 %
	Spíše nesouhlasím	218	23,4 %
Nelze jednoznačně určit	Souhlasím i nesouhlasím	314	33,8 %
Názory zatížené stereotypy	Spíše souhlasím	265	28,5 %
	Rozhodně souhlasím	77	8,3 %
	Celkem odpovědí	930	100 %

Nesouhlasné odpovědi po sloučení možností *rozhodně* a *spíše nesouhlasím*, tvoří u mladých respondentů 50,6 % zatímco u seniorů pouze 29,4 %. Odpovědi, v nichž respondenti s danými výroky *souhlasili* i *nesouhlasili*, jsou u seniorů ve srovnání s mladými respondenty procentuálně více zastoupeny. Tato možnost tvoří v odpovědích seniorů 33,8 %, u mladých respondentů pouze 21,4 %. Souhlasné odpovědi po sloučení možností *spíše* a *rozhodně souhlasím*, tvoří u mladých lidí celkem 28 % a u seniorů 36,8 %.

Nesouhlasné odpovědi na stereotypní výroky byly mladými lidmi voleny nejčastěji, naopak u seniorů tvoří procentuálně největší zastoupení souhlasné odpovědi.

Ve výchozích hypotézách bylo pracováno s předpokladem, že věk a pohlaví respondenta má vliv na zatíženost názorů stereotypy. Jelikož se však většina respondentů na základě aritmetického průměru zvolených hodnot umístila v kategorii, u níž nelze jednoznačně určit, zda jsou jejich názory stereotypní, je vliv pohlaví a věku rozpracován pouze dle třídění všech odpovědí. V následujících tabulkách neuvádím již podrobné rozdělení u jednotlivých možností odpovědí. Souhlasné odpovědi byly sloučeny, stejně jako nesouhlasné (viz operacionalizace).

Tabulka 11- Rozložení odpovědí u mladých respondentů podle věku respondenta

	Názory nezatížené stereotypy	Nelze jednoznačně určit	Názory zatížené stereotypy	Celkem odpovědí u věkových kategorií	
15-19	40 %	18,9%	41,1 %	90	100 %
20-24	51,7 %	21,9 %	26,4 %	855	100 %
25-30	50,4 %	19,3 %	30,3 %	135	100 %

Názory zatížené stereotypy jsou procentuálně nejvíce zastoupeny ve věkové kategorii 15-19 let, avšak tato kategorie společně s kategorií 25-30 let je značně poddimenzována. Bohužel toto nereprezentativní rozdělení respondentů znemožňuje vypořádat jakýkoli případný vliv věku na zatíženost názorů stereotypy.

Tabulka 12- Rozložení odpovědí u seniorů podle věku respondenta

Věkové kategorie	Názory nezátížené stereotypy	Nelze jednoznačně určit	Názory zatížené stereotypy	Celkem odpovědí u věkových kategorií	
60-64	28,6 %	36,1 %	35,3 %	360	100 %
65-69	29,9 %	33,3 %	36,8	345	100 %
70-74	30 %	29,5 %	40,5 %	180	100 %
75-79	31,2 %	35,5 %	33,3 %	45	100 %
80 a více	0 %	0 %	0 %	0	100 %

Odpovědi respondentů jsou téměř totožně procentuálně zastoupeny ve všech věkových kategoriích. Klesající nebo naopak stoupající tendence v zastoupení u jednotlivých odpovědí v závislosti na věkové kategorii není zjevná. Vzhledem k nereprezentativnímu rozložení respondentů není však možné objektivně pozorovat, jestli se se zvyšujícím věkem vyskytují stereotypy v názorech častěji nebo naopak, případně zda věk respondenta nemá na odpovědi vliv.

Další proměnná, se kterou bylo pracováno ve výchozích hypotézách, je již zmiňované pohlaví.

Tabulka 12- Rozložení odpovědí mladých respondentů v závislosti na jejich pohlaví

Pohlaví	Názory nezátížené stereotypy	Nelze jednoznačně určit	Názory zatížené stereotypy	Celkem odpovědí	
Ženy	50,7	22,5 %	26,8 %	840	100 %
Muži	50 %	17,5 %	32,5 %	240	100 %

Ve výzkumném vzorku mladých lidí jsou odpovědi rozděleny téměř totožně u mužů i u žen. Rozdíl v zastoupení odpovědí činí zhruba 5 %.

Tabulka 13- Rozložení odpovědí u seniorů v závislosti na jejich pohlaví

Pohlaví	Názory nezatížené stereotypy	Nelze jednoznačně určit	Názory zatížené stereotypy	Celkem odpovědí	
Ženy	28,9 %	34,5 %	36,6 %	795	100 %
Muži	32,6 %	29,6 %	37,8 %	135	100 %

Ve výzkumném vzorku seniorů nejsou také zjevné žádné extrémní rozdíly mezi odpověďmi mužů a žen.

Jak je zřejmé z předchozích tabulek, respondenti s některými stereotypními výroky souhlasili, jiné naopak naprosto odmítli, nebo se k výrokům vyjádřili nejednoznačně. Následující tabulky proto podrobně znázorňují odpovědi respondentů na jednotlivé stereotypní výroky. Nejprve jsou zobrazeny stereotypní výroky o mladých lidech a následně o seniorech.

Rozdělení odpovědí seniorů u jednotlivých stereotypních výroků je velmi různorodé. Jak se ukázalo v přechozích tabulkách, většina respondentů volila možnost „*souhlasím i nesouhlasím*“ nebo některou z variant souhlasu. Častý souhlas lze pozorovat například u výroku týkajícího se dobrých jazykových a technických schopností u mladých lidí. S tímto výrokem souhlasilo 67,8 % respondentů (výrok č. 5). Také s výrokem, že mladí lidé jsou schopni naučit se všechno rychleji a snadněji, souhlasilo přesně 74,2 % respondentů (výrok č. 13). Celkem 46,8 % respondentů však postrádá u mladých lidí úctu ke stáří a 63 % respondentů shledává u mladých lidí nedostatek pokory (výrok č. 1 a 15). Naopak výrok označující mladé lidi za nevychované a vulgární nejvíce respondentů odmítlo.

Tabulka 14- Odpovědi seniorů na jednotlivých 15 stereotypních výroků o mladých lidech (řádková % z celkového počtu 62 seniorů)

Stereotypní výrok	Rozhodně nesouhlasí	Spíše nesouhlasí	Souhlasí i nesouhlasí	Spíše souhlasí	Rozhodně souhlasí
1. Mladí lidé neprojevují staří potřebnou úctu.	3,2 %	14,5 %	35,5 %	46,8 %	0 %
2. Krása je výsadou pouze mládí a ke staří nepatří	27,4 %	40,3 %	24,2 %	8,1 %	0 %
3. Mladým lidem se nechce pracovat	3,2 %	38,8 %	41,9 %	16,1 %	0 %
4. Mladí lidé nemají žádné zkušenosti, a přesto chtějí zastávat vysoké pozice bez vynaložení většího úsilí.	3,2 %	8,1 %	33,9 %	50 %	4,8 %
5. Většina mladých ovládá bezproblémově moderní technologie a cizí jazyky.	1,6 %	9,6 %	21 %	46,8 %	21 %
6. Mladí lidé v nadměrné míře střídají sexuální partnery.	0 %	19,4 %	64,5 %	11,3 %	4,8 %
7. Dnešní mládí si ničeho neváží.	8,1 %	48,4 %	29 %	14,5 %	0 %
8. Mladí lidé si chtějí jen užít a nemít za nic odpovědnost.	4,8 %	32,3 %	41,9 %	21 %	0 %
9. Mladí lidé jsou vulgární a nevychovaní.	9,7 %	35,5 %	32,3 %	22,5 %	0 %
10. Mladí lidé jsou otevření novým věcem a snadno se přizpůsobí.	3,2 %	4,8 %	25,9 %	35,5 %	30,6 %
11. Většina mladých nečte knihy	0%	16,1 %	45,2 %	29 %	9,7 %
12. Mladí lidé tráví čas pouze hraním her a sledováním seriálů.	8,1 %	24,2 %	33,9 %	19,3 %	14,5 %
13. Mladí lidé se dokáží všechno naučit rychleji a snadněji.	1,6 %	1,6 %	22,6 %	50 %	24,2 %
14. Mladí nemají žádné starosti.	14,5 %	40,3 %	37,1 %	8,1 %	0 %
15. Mladým lidem chybí pokora.	1,6 %	17,7 %	17,7 %	48,5 %	14,5 %

V následující tabulce můžeme pozorovat, že u stereotypních výroků s pozitivním obsahem jsou rozděleny odpovědi mladých respondentů více rovnoměrně, než tomu bylo u seniorů. Například s výrokem, že se stářím přichází moudrost, laskavost a trpělivost, vyjádřilo svůj souhlas 33,3 % respondentů, 29,2 % souhlasilo i nesouhlasilo a 37,5 % nesouhlasilo (výrok č. 2). Podobné rozdělení nastalo i u výroku, že se stářím přichází názorová stabilita i životní nadhled a také u výroku prezentujícího staré lidi jako vnitřně vyrovnanější než lidi mladší (výrok č. 9 a 5).

Výrok týkající se Alzheimerovy choroby téměř naprostá většina respondentů odmítla stejně tak jako výrok týkající se obecně nemoci u starých lidí a jejich neschopnosti zapojovat se kvůli nemoci do běžného života (výrok č. 13 a 1). Také celkem 73,6 % respondentů odmítlo výrok označující seniory jako příliš velkou zátěž pro státní rozpočet (výrok č. 11). Výrok spojující krásu pouze s mládím byl odmítnut 81,9 % respondentů (výrok č. 3) a celkem 77,8 % respondentů nehodnotí stáří u žen a mužů jako stejné (výrok č. 8). U většiny výroků lze pozorovat, že respondenti vyjádřili svůj nesouhlas.

Tabulka 15- Odpovědi mladých lidí na jednotlivé stereotypní výroky o seniorech (řádková % z celkového počtu 72 respondentů)

Stereotypní výrok	Rozhodně nesouhlasí	Spíše nesouhlasí	Souhlasí i nesouhlasí	Spíše souhlasí	Rozhodně souhlasí
1. Většina starých lidí je nemocná, a proto se nemůže plnohodnotně zapojovat do běžného života.	15,3 %	61,1 %	11,1 %	11,1 %	1,4 %
2. Se stářím přichází moudrost, laskavost a trpělivost.	8,3 %	29,2 %	29,2 %	30,5 %	2,8 %
3. Krása je výsadou pouze mládeí a ke stáří nepatří.	41,6 %	40,3 %	9,7 %	4,2 %	4,2 %
4. Většina starých lidí balancuje na hranici chudoby.	11,1 %	50 %	23,6 %	13,9 %	1,4 %
5. Většina starých lidí je vnitřně vyrovnanější než lidé mladší.	1,4 %	25 %	29,2 %	34,7 %	9,7 %
6. Sexualita není ve vyšším věku důležitá.	27,7 %	43,1 %	23,6 %	5,6 %	0 %
7. Většina seniorů je osamělá a trpí depresí.	15,3 %	34,7 %	31,9 %	16,7 %	1,4 %
8. U mužů i u žen je stáří stejné.	36,1 %	41,7 %	11,1 %	9,7 %	1,4 %
9. Se stářím přichází rozvaha, názorová stabilita a životní nadhled.	0 %	26,4 %	30,6 %	37,4 %	5,6 %
10. Mnoho starých lidí se v dnešním světě neorientuje.	4,2 %	23,6 %	26,4 %	40,3 %	5,6 %
11. Stáří lidé jsou příliš velkou zátěží pro státní rozpočet.	34,7 %	38,9 %	13,9 %	9,7 %	2,8 %
12. Seniorů jsou velmi štedří.	5,6 %	31,9 %	38,9 %	19,4 %	4,2 %
13. Většina starých lidí trpí demencí nebo Alzheimerovou chorobou.	41,7 %	44,4 %	8,3 %	2,8 %	2,8 %
14. Seniori zakládají svůj život na jistotě a tradičních hodnotách.	2,8 %	11,1 %	19,4 %	51,4 %	15,3 %
15. Seniori jsou bohatou studnicí zkušeností, znalostí a dovedností.	2,8 %	8,3 %	13,9 %	43,1 %	31,9 %

Jelikož se stereotypní výrok „*Krása je výsadou pouze mládí a ke stáří nepatří*“ vyskytoval v dotazníku pro seniory i v dotazníku pro mladé lidi, zajímalo mě, zda existuje souvislost mezi souhlasem a faktem, zda je respondent „mladý člověk“ nebo „starý člověk“. Tento stereotypní výrok lze totiž považovat za autostereotypní.

Tabulka 16- *Souhlas s výrokem „Krása je výsadou pouze mládí a ke stáří nepatří.“*

Možná odpověď	Senioři	Mladí
Rozhodně nesouhlasí	27,4 %	41,6 %
Spíše nesouhlasí	40,3 %	40,3 %
Souhlasí i nesouhlasí	24,2 %	9,7 %
Spíše souhlasí	8,1 %	4,2 %
Rozhodně souhlasí	0 %	4,2 %
Celkem	100 %	100 %

Většina seniorů i mladých hodnotí uvedený výrok nesouhlasně. U mladých lidí je to o něco výraznější, neboť mají přibližně stejný počet rozhodně a spíše nesouhlasných odpovědí, zatímco u seniorů je počet spíše nesouhlasných odpovědí vyšší než počet rozhodně nesouhlasných.

Předpoklad, že by na odpověď mohlo mít vliv, zda je respondent mladý člověk nebo senior, se zdá být neopodstatněný, avšak jak bylo již několikrát zmíněno, vzorek respondentů není bohužel reprezentativní.

5.6.2 Hodnocení zkušeností

Zjistit, jak hodnotí mladí lidé své zkušenosti se seniory a naopak senioři své zkušenosti s mladými lidmi, bylo dalším cílem dotazníkového šetření. Předpokladem bylo odlišné hodnocení u mladých lidí a u seniorů, avšak tento předpoklad se mezi respondenty nepotvrdil, neboť hodnocení zkušeností obou skupin se zdá být téměř stejné. Podrobné hodnocení zkušeností je rozpracováno v následujících tabulkách.

Tabulka 17- Hodnocení zkušeností mladých respondentů se seniory

Hodnocení zkušeností	Možnost odpovědi	Četnost	%
Pozitivní	Rozhodně pozitivně	8	11,1 %
	Spíše pozitivně	41	56,9 %
Ambivalentní	Pozitivně i negativně	19	26,4 %
Negativní	Spíše negativně	3	4,2 %
	Rozhodně negativně	1	1,4 %
	Celkem	72	100 %

Hned na první pohled můžeme vidět, že mladí respondenti hodnotí své zkušenosti se seniory nejčastěji pozitivně. Přesně 56,9% respondentů hodnotí své zkušenosti „spíše pozitivně“ a 11,1% jako „rozhodně pozitivně“. Pouze jeden respondent zhodnotil své zkušenosti „rozhodně negativně“ a tři respondenti se přiklonili ke „spíše negativnímu“ ohodnocení zkušeností. Zhruba čtvrtina respondentů hodnotí své zkušenosti ambivalentně.

Celkem 68% mladých lidí ohodnotilo své zkušenosti se seniory pozitivně, což je v souladu s výchozím předpokladem, že mladí lidé hodnotí své zkušenosti pozitivně. U hodnocení zkušeností seniorů bylo předpokládáno opačné tedy negativní hodnocení, avšak tento předpoklad, jak můžete vidět v následující tabulce, se nepotvrdil.

Tabulka 18- Hodnocení zkušeností seniorů s mladými lidmi

Hodnocení zkušeností	Možnost odpovědi	Četnost	%
Pozitivní	Rozhodně pozitivně	8	12,9 %
	Spíše pozitivně	34	54,8 %
Ambivalentní	Pozitivně i negativně	19	30,7 %
Negativní	Spíše negativně	1	1,6 %
	Rozhodně negativně	0	0 %
	Celkem	62	100 %

V tabulce můžeme vidět, že stejně jako mladí lidé i senioři v nadpoloviční většině hodnotí své zkušenosti v tomto případě s mladými lidmi pozitivně. Přesně 12,9 % respondentů hodnotí své zkušenosti rozhodně pozitivně a 54,8 % spíše pozitivně. K negativnímu ohodnocení se přiklonil pouze jeden respondent, který zvolil možnost „spíše negativně“. Nevyhraněný názor na hodnocení zkušeností má 30,7 % respondentů.

Předpoklad, že senioři budou ve srovnání s mladými lidmi hodnotit své zkušenosti odlišně a přikloní se k negativnímu ohodnocení, se ve výzkumném vzorku zcela nepotvrdil, jelikož respondenti hodnotí své zkušenosti téměř totožně.

5.6.3 Rozdílnost

Třetí část výzkumu byla zaměřena na pocíťovanou rozdílnost mezi starými a mladými lidmi. Cílem bylo zjistit, zda respondenti spatřují mezi mladými a starými rozdíly a pokud ano, tak v jakých oblastech nejvíce. Respondenti odpovídali v první části na dotaz, zda souhlasí s výrokem „*Mladí a staří lidé jsou velmi rozdílní*“ a následně volili oblasti, ve kterých případné rozdíly shledávají nejvíce.

Tabulka 19- Míra souhlasu s výrokem „Mladí a staří lidé jsou velmi rozdílní“ v závislosti na tom, zda je respondent mladý člověk nebo senior.

Odpověď	Seniori	Mladí lidé
Rozhodně souhlasím	14,5 %	13,9 %
Spíše souhlasím	69,4 %	65,3 %
Nevím	4,8 %	8,3 %
Spíše nesouhlasím	11,3 %	12,5 %
Rozhodně nesouhlasím	0 %	0 %
Celkem	100 %	100 %

Z tabulky můžeme pozorovat, že všechny odpovědi mají u mladých i seniorů přibližně stejné zastoupení. Nikde nedochází k převrácení poměru, tedy k situaci, kdy by například nesouhlas byl častější pro studenty a souhlas naopak pro seniory. Kromě toho můžeme konstatovat, že obě skupiny většinou spatřují mezi mladými a starými rozdíly. Respondentů - seniorů, kteří rozhodně souhlasí s výrokem o rozdílnosti mezi mladými a starými, je 14,5 %. U mladých respondentů je procentuální zastoupení u odpovědi téměř totožné. Největší procentuální zastoupení se vyskytlo u odpovědi „spíše souhlasím“. Tuto odpověď vybralo 69,4 % seniorů a 65,3 % mladých respondentů. Spíše nesouhlasný názor má 11,3 % seniorů a 12,5 % mladých. K razantnímu odmítnutí výroku se nepřiklonil žádný respondent.

Další části výzkumu byly oblasti rozdílnosti, jež jsou zpracovány v následující tabulce.

Tabulka 20- Oblasti rozdílnosti

Oblasti	Počet označených		Počet označených	
	odpovědí u mladých	%	odpovědí u seniorů	%
Neshledávám rozdíly	8	4,5 %	7	4,2 %
Schopnost učit se	13	7,3 %	22	13,3 %
Fyzická zdatnost	42	23,5 %	40	24,1 %
Pracovní výkonnost	20	11,2 %	19	11,5 %
Aktivita	8	4,4 %	19	11,5 %
Moderní technologie	36	20,1 %	29	17,4 %
Hodnoty	39	21,8 %	17	10,2 %
Sexuální aktivita	11	6,1 %	11	6,6 %
Jiné	2	1,1%	2	1,2 %
Celkem označených odpovědí	179	100%	166	100%

V dotazníku respondenti vybírali oblasti, ve kterých shledávají mezi mladými a starými největší rozdíly. Respondenti nebyli omezeni žádným maximálním počtem možných odpovědí. Nejčastější oblast výběru rozdílnosti u obou skupin respondentů byla „Fyzická zdatnost“. Tato oblast tvoří z celkového počtu 179 vybraných odpovědí u mladých lidí 23,5 %. Z celkového počtu 166 zvolených odpovědí u seniorů, tvořila tato možnost 24,1 %. Druhá nejčastěji označená oblast, ve které respondenti spatřují rozdílnost, byla oblast „Moderní technologie“. U mladých lidí zastupuje tato oblast 20,1 % označených odpovědí, u seniorů 17,4 %. Obě tyto oblasti byly součástí výchozích předpokladů, a tudíž alespoň pro výzkumný vzorek se hypotézy potvrdily.

Zajímavé rozložení odpovědí se vyskytuje u oblasti „Schopnost učit se“. U seniorů zastupuje tato oblast 13,3 % označených odpovědí a u mladých respondentů pouze 7,3 %. Opačný poměr nastal v oblasti „Hodnoty“. Tato

oblast byla u mladých respondentů označena ve 21,8 % případů a pouze v 10,2 % případů u seniorů. V oblasti „*Jiné*“ senioři doplnili v jednom případě zkušenosti a ve druhém případě ohleduplnost. Mladí respondenti doplnili také v jednom případě zkušenosti a ve druhém spatřovali rozdíl v dnešní a dřívější výchově. Podrobněji se však respondenti nevyjádřili.

V mých výchozích hypotézách jsem předpokládala u mladých lidí možný vliv pohlaví na shledávání rozdílů a to především v oblasti „*Sexuální aktivita*“.

Tabulka 21- *Názor mladých lidí na rozdíl v sexuální aktivitě u mladých a u starých lidí v závislosti na pohlaví respondenta*

Pohlaví	Označení oblasti	%	Neoznačení oblasti	%	Celkem	%
Muži	4	25 %	12	75 %	16	100 %
Ženy	7	12,5 %	49	87,5 %	56	100 %
Celkem	11		61		72	

Z tabulky lze vyčíst, že ženy i muži většinou neshledávají rozdíly v sexuální aktivitě. Pokud jde o rozdíl na základě pohlaví, tak muži mají poměr mezi označenou oblastí a neoznačenou oblastí 1:3, zatímco ženy 1:7. Data tedy naznačují, že muži by v sexuální aktivitě mohli vidět rozdíl častěji než ženy, avšak jak bylo již několikrát řečeno, výzkumný vzorek není reprezentativní.

5.7 Shrnutí výzkumu

Velká část respondentů byla zařazena dle aritmetického průměru do kategorie, v níž nešlo jednoznačně určit, zda jsou jejich názory stereotypní či nikoliv. Na základě třídění odpovědí se však ukázalo, že většina odpovědí mladých respondentů je nesouhlasných se stereotypními výroky a tudíž lze usuzovat, že většina jejich názorů stereotypy zatížená není. Odpovědi seniorů byli nejčastěji nejednoznačné (souhlas i nesouhlas) nebo spíše souhlasné, což nasvědčuje spíše tomu, že názory respondentů- seniorů na mladé lidi stereotypy zatížené jsou.

Jelikož přiznání se k negativnímu názoru může být respondenty vnímáno jako stigmatizující, je pravděpodobné, že respondenti odpovídali dle očekávání, tedy, že stereotypní výroky odmítli, ačkoliv byl dotazník anonymní. Velkou roli dle mého názoru hraje také fakt, že respondenty byli právě studenti oboru sociologie a andragogika, u nichž by právě stereotypy měly být díky studiu aktivně vyvraceny. Studium mohlo naopak přispět k tomu, že stereotypy u sebe respondenti reflektují a umějí je zakrývat. Také u seniorů dozajista mohl mít vliv právě fakt, že se jedná o osoby, které jsou posluchači U3V a přicházejí tak do kontaktu s mladými lidmi častěji než například senioři v domovech pro seniory. Posluchači U3V se setkávají s mladými lidmi (studenty) ve škole na chodbách a mnozí z nich dokonce v rámci projektu mezigenerační dialog aktivně navštěvují výuku primárně určenou mladým studentům.

Po vyplnění dotazníků seniory na U3V se rozběhla menší diskuze o dnešních mladých lidech. Častým konstatováním bylo, že jejich vnoučata například čtou knihy a volný čas využívají smysluplně, ale to se dle jejich názoru o ostatních mladých lidech říct bohužel nedá. Objevovaly se také ale názory, že stejně tak jako všichni staří nejsou automaticky hned nemohoucí, tak i všichni mladí nejsou neuctiví „flákači“. Také do prostoru, jež měli

vymezený v dotazníku pro další komentáře, mnozí psali fráze typu „svět není černý nebo bílý“ nebo „všechny nemůžeme házet do jednoho pytle“. Bohužel jelikož dotazníky pro mladé lidi byly rozeslány emailem, nemohla se podobná diskuze uskutečnit i u studentů. Na základě reakcí seniorů po vyplnění dotazníku by mělo jistě smysl doplnit práci na toto téma i o kvalitativní výzkum.

Mladí respondenti ohodnotili ve většině případů své zkušenosti se seniory pozitivně. Stejný případ nastal i u opačného hodnocení zkušeností seniorů s mladými lidmi.

Většina respondentů z obou výzkumných vzorků v naprosté většině reflektuje rozdílnost mezi mladými a starými. Nejčastějšími oblastmi rozdílnosti u obou skupin byla dle očekávání oblast „*Fyzická zdatnost*“ a „*Moderní technologie*“. Další častá odpověď byla u mladých respondentů oblast s názvem „*Hodnoty*“ a u seniorů „*Schopnost učit se*“.

Závěr

Tématem bakalářské práce byl ageismus coby kvalitativní rozlišování osob na základě jejich chronologického věku nebo příslušnosti k určité generaci. Práce se zaměřovala na seniorský ageismus, který je nejvýraznější a sociologicky nejlépe popsanou formou ageismu, ale zároveň také poměrně opomíjeným ageismem vůči mladým lidem.

V empirické části jsem zaměřila svou pozornost na problematiku stereotypů, jež jsou označovány jako jeden ze zdrojů ageismu. Do protipólu jsem postavila zmiňované seniory vůči mladým lidem. Snažila jsem se zjistit, jak se tyto dvě skupiny vzájemně hodnotí a především, zda jsou jejich názory na ty „druhé“ zatíženy stereotypy. Vzhledem k nereprezentativnosti výzkumného vzorku nebylo možné vysuzovat platnost hypotéz, avšak výsledky hovoří, co se týče zatíženosti názorů stereotypy spíše v neprospěch seniorů. Výsledky dotazníkového šetření totiž ukázaly, že v názorech respondentů- seniorů se stereotypy vyskytují častěji, než v názorech mladých respondentů, ačkoliv u žádné skupiny nedosahovaly výsledky žádných extrémů. Na tento výsledek měla s největší pravděpodobností vliv skutečnost, že vzorek mladých lidí byl tvořen studenty oboru Sociologie- Andragogika, neboť jak je patrné z jiných výzkumů, stereotypy o seniorech v názorech mladých lidí jsou velmi časté.

Ačkoliv respondenti mohli odpovědět podle jejich nejlepšího mínění a neměli v úmyslu lhát, nemusí jejich odpovědi být vždy v souhlasu s tím, jak se ve skutečnosti chovají, když přijdou do kontaktu s mladým člověkem nebo naopak seniorem. Dozajista by vznikl ucelenější a komplexnější pohled na danou problematiku, kdyby tato práce byla rozšířena i o kvalitativní výzkum.

Zpětná vazba od seniorů při sběru dat mě utvrdila v názoru, že by bylo vhodné zabývat se podrobněji ageismem vůči mladým lidem. V magisterském

studiu bych proto ráda navázala na toto téma a zaměřila svou pozornost především na ageismus vůči mladším věkovým skupinám.

Anotace

Jméno a příjmení: Eliška Hyžová

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, FF UP

Obor studia: Sociologie- Andragogika

Obor obhajoby práce: Sociologie

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2017

Název práce: Ageismus. Mladí o starých. Staří o mladých.

Anotace práce:

Bakalářská práce je zaměřena na ageismus coby kvalitativní rozlišování lidí na základě jejich chronologického věku nebo příslušnosti k určité generaci. Práce se zabývá nejen ageismem vůči seniorům, ale také poměrně opomíjeným tématem ageismu vůči mladým lidem. Teoretická část je zaměřena na klíčové pojmy vztahující se k problematice ageismu. Hlavní částí práce je kvantitativní výzkum týkající se stereotypních názorů příslušníků věkové skupiny „mladých“ na seniory a zároveň stereotypních názorů příslušníků věkové skupiny „starých“ na „mladé“.

Klíčová slova: ageismus, věk, senior, stáří, mladý člověk, mládí, stereotypy, diskriminace.

Title of thesis: Ageism. The young about the old. The old about the young.

Annotation:

The bachelor thesis is focusing on ageism as a qualitative distinction of people based on their chronological age or their generation. The thesis does not deal only with ageism towards seniors but it also deals with the often forgotten

topic of ageism towards young people. The theoretical part is focusing on key notes related to the problematics of ageism. The main part is quantitative research regarding stereotyped opinions of young people on seniors and also stereotyped opinions of seniors towards young people.

Key words: ageism, age, senior, old age, young person, youth, stereotypes, discrimination.

Názvy příloh vázaných v práci:

1. Ukázka dotazníku pro mladé lidi
2. Ukázka dotazníku pro seniory

Počet literatury a zdrojů: 35

Rozsah práce: 43 normostran, 77 493 znaků

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

1. ALAN, J. 1989. *Etapy života očima sociologie*. 1. vyd. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-044-6.
2. ALLPORT, G. W. 2004. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor. ISBN 80-7260-125.
3. FIALOVÁ, L. 2001. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0173-7.
4. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. 2013. *Aktivita jako projekt: diskurz aktivního stárnutí a jeho odezvy v životech českých seniorů a seniorek*. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-152-7.
5. HAŠKOVCOVÁ, H. 2010. *Fenomén stáří*. 2. vyd. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9.
6. JEDLIČKA, V. 1991. *Praktická gerontologie*. 2. vyd. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví. ISBN 80-7013-109-8.
7. JIRÁSKOVÁ, V. 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86861-80-5.
8. KAFKOVÁ PETROVÁ, M. 2013. *Šedivějící hodnoty?: aktivita jako dominantní způsob stárnutí*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. ISBN 978-80-210-6310-5.
9. KAFKOVÁ PETROVÁ, M. 2014. *Aktivní stárnutí - Příležitost nebo nové dogma?* In Štěpánková, H. a kol.. *Gerontologie - současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2628-4.
10. KRAUS, B. 2006. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-125-1.
11. MÜHLPACHR, P. 2004. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3345-2.

12. NOVÁK, T. 2002. *O předsudcích*. 1. vyd. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-121-6.
13. PŘÍHODA, V. 1967. *Ontogeneze lidské psychiky II. Vývoj člověka od patnácti do třiceti let*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
14. RABUŠIC, L. 1995. *Česká společnost stárne*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Rubikon. ISBN 80-901604-2-5.
15. SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. 2012. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3850-5.
16. SÝKOROVÁ, D. 2007. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-86429-62-5.
17. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. 2008. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-21414.
18. ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. 2015. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5446-8.
19. TOŠNEROVÁ, T. 2002. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. 1. vyd. Praha: Ambulance pro poruchy paměti. ISBN 80-238-9506-0.
20. VÁGNEROVÁ, M. 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.
21. VENGLÁŘOVÁ, M. 2007. *Problematické situace v péči o seniory: příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2170-5.
22. VIDOVIČOVÁ, L. 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. ISBN 978-80-210-4627-6.
23. VIDOVIČOVÁ, L. 2014. *Stárnutí české společnosti – objektivní charakteristiky a subjektivní percepce*. In Štěpánková, H. a kol.. *Gerontologie - současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2628-4.

24. VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. 2004. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno. ISBN 80-239-4218-2.

Internetové zdroje

1. ČSU (Český statistický úřad). *Věkové složení obyvatelstva- 2015* [online]. [cit. 2017- 2-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva>
2. DANIELOVÁ, K. 2006. *Přehled vybraných teorií rasismu* [online]. Rexter-časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu. Brno: Centrum pro bezpečnostní a strategická studia, 2006 č. 2. [cit. 2016- 12- 22]. Dostupné z: <http://www.rexter.cz/prehled-vybranych-teorii-rasismu/2006/11/01/>
3. DVOŘÁKOVÁ, K. 2007. *Kontaktní hypotéza v odborné literatuře pojednávající o interetnických vztazích* [online]. Rexter - časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu. Brno: Centrum strategických studií. 2007, č. 2. [cit. 2016-12-13]. Dostupné z: <http://www.rexter.cz/Upload/pdf/87.pdf>
4. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. 2010. *Konstruování představ aktivního stárnutí v centrech pro seniory* [On-line]. Praha: Sociologický časopis [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/3bc19175b82e08df28efe9eb21e4793d3ff00fa9_Hasmanova.pdf
5. KOUŘILOVÁ, S. 2011, *Jedinec v meziskupinových vztazích: od sociální kategorizace k předsudkům* [On-line]. Československá psychologie 2011, ročník LV, číslo 1 [cit. 2016-12-13]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Sylvie_Graf/publication/258109524_Individual_in_intergroup_relations_From_social_categorization_to_prejudice/links/00b7d531d85abd9099000000.pdf?origin=publication_list

6. KRUSE, A., SCHMITT, E. 2006. *A multidimensional scale for the measurement of agreement with age stereotypes and the salience of age in social interaction.* *Ageing and Society*, 2006, 26: 393-411. Dostupné z: <http://scihub.cc/10.1017/s0144686x06004703>
7. *Projekce obyvatelstva České republiky 2013* [online]. [cit. 2016-11-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20567167/402013u.pdf/3cdc1b6f-9334-429e-99e6-f72b4047bee3?version=1.0>
8. SÝKOROVÁ, D. 2006. *Senioři v České republice. Mýty a jejich dekonstrukce* [On-line]. *Sociológia* 38, č. 2 2006 [cit. 2016-6-13]. Dostupné z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/02061042Sykorova.pdf>
9. TRUSINOVÁ, R. 2013. *Stáří mladýma očima: zdroje nevráživosti mladých k seniorům* [On-line]. *Antropowebzin* [cit. 2016-12-13]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/media/document/art-trusinova.pdf>
10. VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC, L. 2005. *Věková diskriminace - ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/40329240_Vekova_diskriminace_ageismus_uvod_do_teorie_a_vyskyt_diskriminacnich_pristupu_ve_vybranych_oblastech_s_durazem_na_pracovni_trh
11. WHO 2002. *Active Aging. A Policy Framework* [online]. Geneva: World Health Organization [cit. 2016-11-16]. Dostupné z: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf

Seznam tabulek a schémat

Tabulka 1- Kódování odpovědí na stereotypní výroky.....	30
Tabulka 2- Reprezentativnost vzorku mladých lidí podle pohlaví	37
Tabulka 3- Reprezentativnost vzorku mladých lidí podle věku.....	37
Tabulka 4- Reprezentativnost vzorku seniorů podle pohlaví	38
Tabulka 5- Reprezentativnost vzorku seniorů podle věku.....	38
Tabulka 6- Rozložení mladých respondentů dle průměrné hodnoty odpovědi.....	40
Tabulka 7- Nezaokrouhlené průměrné hodnoty odpovědí u mladých respondentů	41
Tabulka 8- Rozložení seniorů dle průměrné hodnoty odpovědí.....	42
Tabulka 9- Nezaokrouhlené průměrné hodnoty odpovědí u seniorů	43
Tabulka 10- Celkové rozložení odpovědí po sloučení všech odpovědí na 15 stereotypních výroků o seniorech u mladých respondentů	44
Tabulka 11- Celkové rozložení odpovědí po sloučení všech odpovědí na 15 stereotypních výroků o mladých lidech u seniorů.....	44
Tabulka 12- Rozložení odpovědí mladých respondentů v závislosti na jejich pohlaví	46
Tabulka 13- Rozložení odpovědí u seniorů v závislosti na jejich pohlaví.....	47
Tabulka 14- Odpovědi seniorů na jednotlivých 15 stereotypních výroků o mladých lidech (řádková % z celkového počtu 62 seniorů)	48
Tabulka 15- Odpovědi mladých lidí na jednotlivé stereotypní výroky o seniorech (řádková % z celkového počtu 72 respondentů).....	50
Tabulka 16- Souhlas s výrokem „Krása je výsadou pouze mládí a ke stáří nepatří.“	51
Tabulka 17- Hodnocení zkušeností mladých respondentů se seniory	52
Tabulka 18- Hodnocení zkušeností seniorů s mladými lidmi.....	53

Tabulka 19- Míra souhlasu s výrokem „Mladí a staří lidé jsou velmi rozdílní“ v závislosti na tom, zda je respondent mladý člověk nebo senior.....	54
Tabulka 20- Oblasti rozdílnosti	55
Tabulka 21- Názor mladých lidí na rozdíl v sexuální aktivitě u mladých a u starých lidí v závislosti na pohlaví respondenta.....	56
Schéma 1- Hodnocení zkušeností.....	32
Schéma 2- Hodnocení rozdílnosti	32
Schéma 3- Oblasti vnímané rozdílnosti.....	33

Seznam příloh

1. Ukázka dotazníku pro mladé lidi
2. Ukázka dotazníku pro seniory

Příloha č. 1

Ukázka dotazníku pro mladé lidi

Dotazník

Milí studenti, milé studentky,

jsem studentkou oboru Sociologie a andragogika na Univerzitě Palackého v Olomouci. V rámci diplomové práce bych Vás tímto způsobem ráda požádala o zodpovězení několika otázek. Cílem tohoto dotazníku je zjistit názory studentů oboru Sociologie a andragogika na stáří a seniory. Seniory jsou v tomto dotazníku míněny osoby ve věku **60 a více let**.

Tento dotazník je anonymní a zodpovězení všech otázek je dobrovolné. Zavazují se, že veškeré získané údaje využijí pouze pro účel diplomové práce.

V případě jakýchkoliv dotazů se obraťte na následující kontaktní osoby:

Eliška Hyžová

Diplomantka

Tel: 776 760 509

email: eliskahyzova@seznam.cz

Doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.

Vedoucí bakalářské práce

Tel: 585633404

e-mail: dana.sykorova@upol.cz

Radmila Wagnerová

Odborná sekretářka

Tel.: 585633392

e-mail: radmila.wagnerova@upol.cz

1. Vzpomenete-li si na Vaše zkušenosti se seniory, jak tyto zkušenosti nejčastěji hodnotíte?

- A) Rozhodně pozitivně
- B) Spíše pozitivně
- C) Pozitivně i negativně
- D) Spíše negativně
- E) Rozhodně negativně

2. Souhlasíte s výrokem, že mladí a staří lidé jsou velmi rozdílní?

- A) Rozhodně souhlasím
- B) Spíše souhlasím
- C) Nevím
- D) Spíše nesouhlasím
- E) Rozhodně nesouhlasím

3. V jaké oblasti shledáváte mezi mladými a starými největší rozdíly?

(Můžete vybrat více odpovědí.)

- A) Neshledávám rozdíly
- B) Schopnost učit se nové věci
- C) Fyzická zdatnost
- D) Pracovní výkonnost
- E) Aktivita
- F) Schopnost využívat moderní technologie (PC, mobilní telefony)
- G) Zastávané hodnoty
- H) Sexuální aktivita
- I) Jiná oblast .....*(uved'te prosím)*

4. Uved'te prosím, do jaké míry souhlasíte s následujícími výroky.

Dle Vašeho souhlasu **udělejte křížek** v tabulce. Absolutní nesouhlas značí číslo 1. Absolutní souhlas značí číslo 5. Pro upřesnění je škála následující: **1- rozhodně nesouhlasím, 2- spíše nesouhlasím, 3- nevím, 4- spíše souhlasím, 5- rozhodně souhlasím.**

	1-Rozhodně nesouhlasím	2- Spíše nesouhlasím	3- Souhlasím i nesouhlasím	4- Spíše souhlasím	5-Rozhodně souhlasím
1. Většina starých lidí je nemocná, a proto se nemůže plnohodnotně zapojovat do běžného života.					
2. Se stářím přichází moudrost, laskavost a trpělivost.					
3. Krása je výsadou pouze mládeži a ke stáří nepatří.					
4. Většina starých lidí balancuje na hranici chudoby.					
5. Většina starých lidí je vnitřně vyrovnanější než lidé mladší.					
6. Sexualita není ve vyšším věku důležitá.					
7. Většina seniorů je osamělá a trpí depresí.					
8. U mužů i u žen je stáří stejné.					
9. Se stářím přichází rozvaha, názorová stabilita a životní nadhled.					
10. Mnoho starých lidí se v dnešním světě neorientuje.					
11. Starí lidé jsou příliš velkou zátěží pro státní rozpočet.					
12. Seniori jsou velmi středí.					
13. Většina starých lidí trpí demencí nebo Alzheimerovou chorobou.					
14. Seniori zakládají svůj život na jistotě a tradičních hodnotách.					
15. Seniori jsou bohatou studnicí zkušeností, znalostí a dovedností.					

5. Uved'te prosím Váš věk _____

6. Jaké je Vaše pohlaví?

A) Žena

B) Muž

Chcete-li k danému tématu ještě něco sdělit, můžete učinit zde:

Nyní jste na konci dotazníku.

Děkuji Vám za Vaši ochotu a věnovaný čas.

Příloha č. 2

Ukázka dotazníku pro seniory

Dotazník

Vážené dámy, vážení pánové,

jsem studentkou oboru Sociologie a andragogika na Univerzitě Palackého v Olomouci. V rámci diplomové práce bych Vás tímto způsobem ráda požádala o zodpovězení několika otázek. Cílem tohoto dotazníku je zjistit názory na mladé lidi. **Mladými lidmi jsou v tomto dotazníku míněny osoby ve věku 15 až 30 let.**

Tento dotazník je anonymní a zodpovězení všech otázek je dobrovolné. Zavazuji se, že veškeré získané údaje využiji pouze pro účel diplomové práce.

V případě jakýchkoliv dotazů se obraťte na následující kontaktní osoby:

Eliška Hyžová

Diplomantka

Tel: 776 760 509

email: eliskahyzova@seznam.cz

Doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.

Vedoucí bakalářské práce

Tel: 585633404

e-mail: dana.sykorova@upol.cz

Radmila Wagnerová

Odborná sekretářka

e-mail: radmila.wagnerova@upol.cz

1. Vzpomenete-li si na Vaše zkušenosti s mladými lidmi, jaké tyto zkušenosti nejčastěji hodnotíte?

- A) Rozhodně pozitivně
- B) Spíše pozitivně
- C) Pozitivně i negativně
- D) Spíše negativně
- E) Rozhodně negativně

2. Souhlasíte s výrokem, že mladí a staří lidé jsou velmi rozdílní?

- A) Rozhodně souhlasím
- B) Spíše souhlasím
- C) Nevím
- D) Spíše nesouhlasím
- E) Rozhodně nesouhlasím

3. V jaké oblasti shledáváte mezi mladými a starými největší rozdíly? (Můžete vybrat více odpovědí.)

- A) Neshledávám rozdíly
- B) Schopnost učit se nové věci
- C) Fyzická zdatnost
- D) Pracovní výkonnost
- E) Aktivita
- F) Schopnost využívat moderní technologie (PC, mobilní telefon..)
- G) Zastávané hodnoty
- H) Sexuální aktivita
- I) Jiná oblast.....*(uved'te prosím)*

4. Uved'te prosím, do jaké míry souhlasíte s následujícími výroky.

Podle Vašeho souhlasu **udělejte křížek** v tabulce. Pro upřesnění je škála následující: 1- rozhodně nesouhlasím, 2- spíše nesouhlasím, 3- Souhlasím i nesouhlasím, 4- spíše souhlasím, 5- rozhodně souhlasím.

	1-Rozhodně nesouhlasím	2-Spíše nesouhlasím	3-Souhlasím i nesouhlasím	4-Spíše souhlasím	5-Rozhodně souhlasím
1. Mladí lidé neprojevují stáří potřebnou úctu.					
2. Krása je výsadou pouze mládí a ke stáří nepatří.					
3. Mladým lidem se nechce pracovat.					
4. Mladí lidé nemají žádné zkušenosti, a přesto chtějí zastávat vysoké pozice bez vynaložení většího úsilí.					
5. Většina mladých ovládá bezproblémově moderní technologie a cizí jazyky.					
6. Mladí lidé v nadměrné míře střídají sexuální partnery.					
7. Dnešní mláď si ničeho neváží.					
8. Mladí lidé si chtějí jen užívat a nemít za nic odpovědnost.					
9. Mladí lidé jsou vulgární a nevychovaní.					
10. Mladí lidé jsou otevření novým věcem a snadno se přizpůsobí.					
11. Většina mladých nečte knihy.					
12. Mladí lidé tráví čas pouze hraním videoher a sledováním seriálů.					
13. Mladí lidé se všechno dokáží naučit rychleji a snadněji.					
14. Mladí nemají žádné starosti.					
15. Mladým lidem chybí pokora.					

A nakonec bych Vás ráda požádala o zodpovězení ještě těchto dvou otázek:

5. Uved'te prosím Váš věk _____

6. Jaké je Vaše pohlaví?

A) Žena

B) Muž

Chcete-li k danému tématu ještě něco sdělit, můžete učinit zde:

Nyní jste na konci dotazníku.

Děkuji Vám za Vaši ochotu a věnovaný čas.